

מחת גדול יותר ומורא כי הוא לשון צניעות פתאים ונופל לשון סתם כשהסכנה קרובה, אבל מורא הוא לשון דאגה כשהסכנה רחוקה, ולכן שעור הכתוב בן הוא מוראכם יהיה על כל עוף השמים, וחתכם יהיה על כל חית הארץ והזכיר הכתוב תחלה חית הארץ והוא פירוש על חתכם המאחר ולא הזכיר תחלה עוף השמים כדי לפרש ומוראכם, כי בן משפט השלשון להחל צומה שהשלים, כמו לך יום חף לך לילה אחת הכניסת מאור ושונם הקדים מאור צעזעור שהשלים צלילה, וכן וחתן לינתק את יעקב וחת עשו וחתן לעשו, וכן ונחמי מופתים צשמים ובאצך דם ואש ותמרות עשן, (ויאל ג') דם באצך אש ותמרות עשן צשמים וכמ"ש הראצ"ע שם, ונולדו הרבה יולאים מכלל זה כמו אשכנז חני מרס ומרני תחלל צמר מרס חלל וצני וגו', הנה החל לפסד דבני הראשון שפתח צו, וכן פרצ לה' מלוא דם הודשנה מחלל מרס כרים ועתודים, וכולם נכוחים צמכות המליצה (רור"ה): בכל אשר וגו' ובכל דגו'. יש מפרשים צית"ן אלו כמו על וחסר על תחלת הנקרא, וטעמו ומוראכם יהיה וגו' על כל אשר תרמוש ועל כל דגו', וחסר מלת כי, והראוי כי צידכם נתנו, אמנם האמת שצמלת השמים יחלל צוה, ויש מפרשים צית"ן אלו כמו ויין כאלו כתיב וכל אשר וכל דגו', וכל זה דרוק, והרש"ד מאיר כי צית"ן אלו פירושם מרצ עד דבר, ולכל הפירושים מאחר זה נראה כמיוחס, כיון שצינאר אחיז, כי כל צע"ס יהיה לאדם לאכלה למה הקדים אליו מאחר זה, לכן כ"ל שילמדנו המקרא ענין גדול, והוא, למה זה הושלל האדם להשמיט שאר צ"מ לאכול אותם, דכשקפה ראשונה האדם יותר גרוע מכל שאר צע"ס, כי ילירתו היא מוטעם קרובה, ואין בן הצמחים המתהוים מנגרני זרע שאינם מסיימים, גם זרע הבהמה אין צו סרחון כ"כ כבאדם, וכן צמות האדם לרץ להקצר באצך לפי שצמלתו מעלה למנה והבאש ואם יועל ע"ש השדה יפקיד האויר ואין בן האילן כשיצט והצע"ס כשימושו שאינם מעלים כ"כ ריח רע, ולכן נצלתם מוטל על פני האדמה, וכן צמולדה וגידול האדם פחות יותר מן הצע"ס, כי צע"ס כשנולדים גמור לציונם, ומה שיהיו צדוהם צמנים הם מיד צלחתם לאויר העולם כמאמר שור או כשזאז עז כי יולד, והאדם בהצדלו צומה הוא נחשצ, אין צו גם מנהג אנושי אבל לרץ שגדלוהו מיניקתו על חיקה, ושאר מנהגי החינוקות המאופים, גם לראת האדם יותר נבזה ומחאס, יותר מקרחת, ומעלת למנה הרבה יותר ומגלגלי צהמה, הנה ומצמינה זו למה זה הושלל הפחות על המעולה מנוו, על מה כתנה הממשלה לאדם להשמיט שאר צע"ס הלא עייניו רוחות שהם מעולים צמחיית גשמייתם על האדם, דבר זה צה הכתוב ללמדנו שאין הדבר בן צמחת, ואין הפחות צולע ומשמיט את המעולה מנוו, והשך הוא, יש יחרון מעלה לצע"ס אם יאכלנו האדם, חם, רואים אנו צעייניו שרנונו ית' היה צמחלת הצריאה כי ההעדר וההפסד שצבל הצרכאים הוא יהיה יחרונו, הלא תראה כי הדי יסודות פשוטות לרדק העלמית ולרצות לורת הדומם, הדומם פושט לורתו ולרצט לורת הגומם, ובהפסד הגומם צהיתו נאכל מן האדם הוא מושט הוא פושט לורתו הגוממות ונחמה חלקן מן החי, ובהפסד החי כאשר נאכל מן האדם הוא מושט לורתו ולרצט לורת הדם והפסד שצאלם וצאלם לרצט לורת הארע צעת אשר שלט האדם צאלם להוליד ונעשה אדם, הנה תראה כי תכלית כל הצרכאים איננה להיותם עומדים צעיינים שיהיה צו צעת מליאותם, אבל תמיד יתצטל ממליאותו הפחות צמדתה ויתעלה אל מדרגה יותר עליונה ומשונה ממה שיהיה צמליאותו הקדום, הגומם יפקד להיות מוזן אל החי הנעלה מנוו צמדתה הצריאה, החי בהפסדו יתעלה להיות חלק צאלם שהוא מנצר הצריאה (עמ"ס צרכאית ח' ל"ח והנה טוב מאל), לכן כשהגומם נפקד להיות מוזן אל החי, הוא גמור והשלמתו של הגומם, כי גמור ונשלם צו המכוון עליו צצריאה, שצמרים האכלו ועדונו צלורת לומח הוא פסד שלמותו וכן כשהחי נפקד להיות מוזן לאדם, הוא גמור והשלמתו של החי שסגיג אל המכוון אליו צצריאה להסמיט

להסיות את הנמר הנריאה ולהתעלות ממדרגה שפלה שבו אל מדרגה יותר עליונה נצריאה, חונם
 אינתי ישיג האכל שלמות יותר ככד מזה שהיה בו מקדס, זה אינו רק כפאכל מאלד, שהוא
 מלד נסמו הנמר הנריאה, כי תעשנו להיות מיכן ומכאן לשרת בקדש, חונם לאנשים המשתקעים
 במאכל ומשחה וכל עסקיהם הזוללות והסביאה והם חזי תורה ועזרה, לכונו פסוחים כאלה
 האכילה כליון והסתפס לנאכל, כי לא תשיג התכלית המכוון עליו נצריאה שבהפסדו יתעלה למדרגה
 יותר עליונה, ולנשים כאלה אם תואר ולורת אדם עליהם הם נהמה המה להם נאכל כנהמות
 דמוה, והסי האכל מהם אינו משתנה בהם מגריעותה למשונם כ"ל לגרוע ממנו, כי מעלת האדם
 ותשיבותו מכל הנדחים אינם רק מלד נשמותו ההולכת נלקד ובכשרון מעשים להתהלך לפני השם
 נסקיו ונחורותיו, ואלה האנשים המשלימים מעלת נפשם מנכד והולכים נצריאות לבגס הרע ומתענגים
 רק בנחמנות גופם, הוא נעלמו יותר גרוע מן הנהמה, כי הסי הולך אל המות וסיי חנשים
 כאלה אינו חיים רק מיתחם, ונפשו בקרבם ימיתו נצודם חיים וחנניהם זכאי מיתם, הנה הסי
 האכל מכמו אלה נשתנה מגוף שהיה בו מקדס, והולך אל גוף אשר היותר גרוע ממנו נצריאה,
 ועל אלה חזר הנביא (ישעיה כ"ט) כי כל שלמות מלאו קיף לורח בלי מקדס, ועל פסוחים כאלה
 חזרו (פסחים י"ט) כל שאינו עוסק בתורה חסור לאכול נצר נהמה ועוף, כי כל שאין לו שלק
 בתורה ועולה זמנו רק נפיי הכל ללכת אשרי שרירות לבנו ואינו סי סיי הנפש רק סיי הגוף גם
 גופו למעט ממדרגת הסי, ואכילתו חזרו היא השמחה להנאכל; רק אם האכל נעשה שלק נאדם
 שהוא נחמה הנמר הנריאה והוא המעשם כל כחותיו הגשמיות אל התכלית האמיתית המיועד לאדם
 להשגת השם ית' כפי יכולת האדם לדעת חזרו, וכל תנועותיו והנחותיו ודיווריו אינם רק למען
 השיג תכלית זה הנכד, הנה אכילת זה האדם איננה להנריא את גופו מלד עלמותו כ"ל למען
 תמלא הנפש כלים נריאים ושלמים לשמש גם אל קניית הסכמה האמיתית וקניית מעלת המדות
 להגיע בהן אל המכוון נאדם עפ"י התורה והמורה, נאדם מעלה כזה יתנצל האכל ממליחותו
 פחות המדרגה, ויתעלה להסיות איברים ולהכשירם להיות מוכנים ורחים לדברים ממעולי המדרגה,
 ואין לך עליו יותר גדול לנצל סי השמות להיותו משמש לאדם הנמר הנריאה, המשחלם להתקדש
 בכל אבריו לעבוד חזרו ית', והסי הנאכל יתעלם בהם ומתעלה עתה, ומחול הקדושה גם עליו,
 ועל כיוצא בזה חזרו (פ"ק דענינים) לעולם יראה אדם עליו כאלו קדוש שריו נחור מעיו שנאמר
 בקרבן קדוש (ע"ש נצח"א ח"א) כי המתאכל נחור המעיים המשתמשם לאברים המתחזקים והמתקדשים
 מתקדש עתה, כי נאמנות המוכן יוכשר גם הכלתי מוכן, ומעשם זה חזרו (פסחים ל"ו) כי לא
 תוכל שאתו אין שאת אלא אכילה שנאמר וישא משאת מלח פניו אליהם, כי אם אין המתאכל נאכל
 מלד ערבותו אל חזר הגוף רק לתכלית היותו משמש להנריא את הגוף להיותו מוכשר לעבודה
 השם ית', המתאכל עליו נחורותו ונחמנותו ממדרגתו השמות למדרגה רמה וכשאה, דמוה למאכל
 משחיה ה' הקרבן נשם חרונה, לשון רוממות והאשאות — ועל כוונה זו סודו והולך מאמר
 מקרא שלפנינו, כי מלח כל הוא נרדף עם מלח שלם, שלם ענינו גמר הדבר בשלמותו, כן מלח
 כל ענינו כלו של דבר (גא"ן) שמתאחדים זו כל הנלך אליו ואין חסר זו עוד להשלטו, ואין
 הצדל בין חזרו ומשלם כל המלאכה (מ"א ז') לבין ומכל כל העבודה (שמות ל"ט) ובאמרך כלילת
 יפיי (יחזקאל כ"ז) באמרך שלמות יופי (פִּלְלִיקָאָמְנוּעַן שֶׁאֵין) וכן כל המורה אשר תשמרון לעשות
 (עקב ח') שטעמו המורה כלה בשלמותה שלא יחסר שום חלק פרטי השייך למורה זו (דאם
 געזאם אים גאנצען, דיינע פִּלְלִיקָאָמְנוּעַן שְׁלִיכֵי, פִּלְלִיקָאָמְנוּעַן שֶׁאֵין חִסְרֵי פִּלְלִיקָאָמְנוּעַן) וכן את האלהים
 ירא ואת מלותיו שמו כי זה כל האדם (קהלת י"ב) טעמו היראה ושמירת האותם הם שלמות
 האדם (דאם פִּלְלִיקָאָמְנוּעַן דעם מעשען) כי רק נאלו נקרא האדם שלם ונלעדס הוא חסר
 שלמותו, וכן כי היא היתה אם כל סי (נראשית ג') דתרגומו אינא דכל בני חנשא, הונם על
 האדם חסר כל סי, כי הוא המעולה בשלמות על שאר נצ"מ (דער פִּלְלִיקָאָמְנוּעַן דער לעצנדען)
 כי כל נצ"מ הם חסרי השלמות נגד האדם, ומזה ומותר האדם מן הנהמה אין כי הכל
 הצל, הכל הצל, הכל כלומר השלמות, וטעמו אם השלמות הוא הצל נעניי אדם, שאינו
 סבוב אליו להשתדל אשר קיין השלמות המיועד למעלת האדם, אז נחמה אין יחרון לאדם על
 הנהמה (ווען דאס פִּלְלִיקָאָמְנוּעַן פִּעֲרִיאָיִעֵלֶט ווירד), וספיר חזרו קדונוסי כי הוא ית'
 מתואר נשם כל, כאמרם אם אני כאן הכל כאן, כי כמו שהוא ית' מתואר נשם שלם, כאמרם
 (שבת י"ד ז') שם גויי אקרי שלם שנאמר ויקרא שמו ה' שלם, להיותו ית' השלם בתכלית
 השלמות לאין שיפור ועך (ויצא המקרא במקום חסר להורות שהשלמות מתעלם זו ית' נצחית נסוד
 ממנו, כמו שמתואר המלך המעשם, ולא השופט, כמנזאר נעיון תפלה בתפלת פרצית, ככה יתאדוה
 קדונוינו נשם כל, לשלמותו, ומזה כל פקדיו כל ישרתי (תהלים קי"ט) מלח כל האשוק הוא
 כשמות

בטעות המקוצץ ומסריו (חלנג) ונחל כל השני על השלמות והוא תאזר אליו ית' (נעמסעלע דעם אלנערפאלקאומענעטען) וכן ראשית כל זכורי כל, וכל תרומת כל (יפוקאל מ"ד) ועמ"ש בשלם לך ט"ז וכל תעשו, וכן מלות בכל במקרא שלפנינו הוראתו שלמות, והז"ת כמו ויעזר ישראל באשה, שפעמו בעבור אשה, בכל בעבור כל, כלומר בעבור שלמות (דער פערפאלקאומענע וועגען) אחרי שאמר ומוראכם ותחכם יהיה על כל מית הארץ, זה הכבוד להודיע טעם דבר זה, למה זה יהיו כל צע"מ חסות ממשלת האדם, ע"ז אמר, בעבור וכו' נחנו זידכם, כלומר לחכמית זה נחנו חסות ממשלת ידכם, למען שלמות הרמשים אשר תרמותם האדמה ולמען שלמות דגי הים, הם ענאם ישינו שלמותם חסות ידכם, כי צע"מ אלו צעודם חיים הם ספרי השלמות המיועד להם לפי כוונת הנריאה, לכן נחנו זידכם להשתלם ולהתעלות אל מדרגה יותר געל, להחיות את האדם שהוא מוצר הנריאה, לעשותו מוכן ומוכשר לשרת צם נקדש, ובדבריו צינור מלת כל יאזרו לנו דברי חכמי אמת והרבה לדבר בהם הרמזין צו"ה צדק את אצרהם בכל: — (ג) כל רבש. ירמון לנחמה ולחיה ולעוף וחי הים כי כלם נקראים רמש כדכתיב כל נפש החיה הרומשת (רמזין ורמז"ע): (ד) בשר בנפשו לא תאכלו. לרבותינו (סנהדרין י"ט) אשר צוה לנני נח אבר מן הסי, ופי' רמזין צמר בנפשו שהוא דמו לא תאכלו כי נפש כל צמר דמו הוא, ורמז"ג פי' לא תאכלו הצמר אשר בנפשו דם הצמר שהוא ר"ל לא תאכלו צמר הלקוח מנפשו צדק שיטאר כח בנפש הצע"מ שהוא לטות הדם אשר היה ראוי שיוצלוהו אל החלק שהוא מהצמר, וזה ראוי שלא יקחו צמר לאכול מנפשו צדק שיטאר הצע"מ שהוא מי. ואמר"י מו' החם יכול אף צפרלים יהא אבר מן הסי אסור בהם ח"ל אף, ע"ש צוה דמסיימו מאי תלמודא. ודעת רמז"ג שם לאסור נחם הפסוק גם דם מן הסי ופירושו דקרא לדעתו מלת בנפשו נדרש לפניו ולאחריו, צמר בנפשו דמו לא תאכלו, כלומר הצמר צעודו עם נפשו וכן כשעם נפשו דמו, כלומר כשדמו עודנו עם נפשו; ולדעת הראש פירוש זה מתייבז יותר בפשוטו של מקרא, וכל מעיין יפסוט צדק דהפסוק הוא, ולחכמים להלכה כדבריהם לשון המקרא יותר מיושב, ומה שהעבור הראש מומלת דמו, המעיין בכוונת התלמוד שם יראה להדי' דעיקר מיעוטא דפרלים אינו מומלת דמו רק מומלת אף, רק תעמעותה דדרשה זו פומכו על מלת דמו ועמ"ש צראה בלא תאכל הנפש עם הצמר, וז"ל שיישוב המקרא שאות וי"ו של בנפשו הוא במקום מלת של (כי הוא אחד תעמושי וא"ו כמ"ש בצראשית בויחיו ארץ וצוקרא בחלבו האליה חתימה, ובאמור בנבלה וטרפה) וטעם בנפשו דמו בנפש של דמו (מיט דעם לעצנעם קדעם זיינעם בלוטעם) ר"ל הנפש המחוברה עם הדם שבו חפכל הנפש לכל מין ומין צע"מ שזכח הנפש יתנועע הדם בתנועותיו להחיות את הצע"מ, כי יש צדס חלקים דקים לאין מוספר מומינים שונים המתפעלים מן הנפש כדודע מן חכמי הרפואה, וטעם צמר כאן הוא על חומר גוף הצע"מ (פלייטליכעם וועזען), וטעמו ל"ת את הצע"מ עם נפש של דמו, והוא אבר מן הסי. ובאמת היה די לומר: צמר בנפשו: ולמה הוסיף מלת דמו? למעוטי אסור אנה' צפרלים שאין בהם ממש דם, (פי' סנהדרין י"ט ז'). הנה לכל הפירושים אין רמז במקרא על אסירת הצמר ונצלו צפוי ההבחה. לכן נ"ל כי זה מוצר מומלת אף, כי מלה זו שהיא בכל המקומות מלת הסעם והענין להוליד דבר מן הכלל. כמו וישאר אף נח (נור) עיקר שרשו לרש"י אוח כ"ף לזכר המורה על ההכאה כמו ריך אוחו. וכן אוחו. ותן שמעם. שצבכל אלה הפעלים אף שורש רק ה"ק, ויראה מומלת אף לשון נכוי (אנשלאב) דהיינו שהדבר מנוכה מן הכלל, והוא תואר הסעל (אנשלאבליך) עכ"ד, ומאלו לרבותינו שישמשו מלת אף גם לשם דבר של הכאה כאמרת (צ"מ י"ט ז') אף גדול כלומר מכה גדולה, ומאלו לשון הכאה על החמלקות והתפחדות דבר מהתפחדותו, והכחו לשצעה נחלים (ישעי י"ח) ר"ל חלק אוחו לשצעה נחלים, וכן בלשון אשכנז ישמש לשון הכאה על החמלקות חלקי הדבר (נערטהילען, נערשלאגען) וכמה מדויק צוה לשון רבותינו באמרת (ר"ש ספמים ובכמה מקומות) אף חלק, יורו צוה כי מלת אף הוא מלשון הכאה שעיניו החמלקות הדבר, ומה מלת אף כאן, ומעם אף צמר, צמר שחלק ונפרד (אנשערטענטעם פלייט), ולהורות על הזמן מתי נחלק ונפרד צמר זה אמר, בנפשו כלומר צפוי, כמו נפש הצמר דם היא (אחרי י"ז י"ח) שפעמו מי הצמר היא דם וי"ו הכתיב בנפשו מוסב על הרמש במקרא שלפניו, ומעם אף צמר בנפשו. צמר שחלק ונפרד צעור הרמש צפוי (וואסערנער זיינעם לעצנעם) ומהו סייו דמו, הנה דעת רבותינו מוצר היטב בלשון המקרא: (ה) לנפשותיכם. הרבה פירושים נאמרו צוה ולכולם הענינה מתענדת, כי לדבריהם היה ראוי להיות האמת מומלת אחרות, כי צה הפסק המאמר לנאורם (עי' עליהם), אונם רבותינו הבינו במקרא זה אזהרה למאזד עלמנו לדעת (רש"י), ולדבריהם הענינה מסכמת כי שם צעל הטעמים המתקיים יותר גדול מומלת אדרשנו לפי ששם תעלים ענין המאזד עלמנו, וציאור המקרא לדעתם אמר הכתיב: דע כיצ' שזכר שם מיה לזכר ואינו סמוך

קמח לנהמה עוף ודגם וגם אין עמו שם לווי, יורה תמיד על נשמת אדם, שהיא אחת ומיוחדת ללש אדם, ובשד"ח על צ"ח נקמח לנהמה כמו חולא הארץ נפש חיה לוינה צהמה ודגם, זאת הסיה אשר תאכלו מכל הבהמה, או שיש עמו שם לווי כמו והשפתי חיה רעה, חיה רעה אכלתה, חיה השדה, חיה יער, להורות שמדבר על צ"ח צלתי מדברים, ולפי יסוד זה שם חיה שנתקרא זה הוא על נשמת אדם, והכוונה אך את דומם לנפשותיהם דהיינו ההורג ח"ע, מיד הסיה ר"ל מן הנשמה אחרי הפרדה מן הגוף אשרע נשמה על עונה, ולכן קראה חיה כי מדבר על הזמן שאינה עוד בגוף, והוסף מלת כל לוור שלא ינקה העושה זאת אפילו יש צידו תורה ומעשים ע"י. והוסף על דבריו ר"ל שזה להורות צמלת כל חיה גדול העונש, כי המורר שצונשים שהחבר בתורה הוא הכרת, וענינו פירוד וריסוק הנפש מתצורה הרוחנית העליונית, הסך המצוה מתכרה וסיה לרעה בלרוע הסיים, וכנ"ל במדרש"י (תרונו קמ"ז) ובכרתה הנפש הסיה מלפני מלי מלפני? דלא שרי? עלה רוחא וכד רוחא לא שרי? עלה לית לה שותפו כלל צמה דלעילא, ע"ס: והנה צונשים הם אין כליון ואצדון צנפם עלמה מכל וכל, ואין זה דומה אלא כאצדה שיש אפסות שמתחורר לנעלים וכמיה רבותיו כרת זו אינו יודע ינה הוא כשהוא לוור והאצדתי הוי לוור אינו אלא אצדה, אומם צעון ממור כה צמאצד עלמו ומליו עשור יותר ממור מן הכרת כי תלך הנפש עלמה לכליון גמור ואצדן תכלית' בכללה עדי עד, וזהו הנכלל לעצמי בלשון כל חיה רלוי הנשמה כולה, ויותר נראה לפרש לשון: מיד כל חיה: מיד המכלה ומשפחת את חיה צמיה דרך שיהיה, כי אשר שאמר את דומם לנפשותיהם אדרום להעניס את השופך דם עלמו ע"י סכין וכדומה, הוסף צה להודיע עונש אשר המאצדים עלמו ע"י חניקה או ע"י שחיית סמי המות שאין בהם שפיכת דמים (פ"א דער האנד איינעם יעדען לעצנענפערעדערצערט), מלת כל הוא מן כלה שארי ולצדי שהוא לשון כליון והשפחה, אף שמשוים צטרם משותפים צעיקר הוראחם ככל צעלי שמי אוחיות, וגם העמיד מלל צמרון ה"א (איז ל"ג) יכל צשרו מרואי, וצמחת הסכל והכליון משותפים בכלל הוראחם הסכל מנציל קץ וסוף צמחות הדבר, והכליון הוא קץ וסוף הגמול, ומלת חיה הוא שם המקרה כמו חיות כפירש"י על נפש שיש צה חיות, ורש"י שפי' כאן להזהיר את הסיה קשה להצילו. הכי יש צו אזהרה לאין צו דעת (עמ"ס צנראשית צאס כל חיה), והיותר נכון צמיות מתקף זה דעת רבותיו, את דומם לנפשותיהם אדרום זה ההורג את עלמו, מיד כל חיה אדרשנו זה המורר את חזירו לפני חיה לפרשו, מיד האדם ומיד חיה אחר זה ההורג אחרים להורג את חזירו (עיין רמב"ם פ"ב מרואה ה"ג), ולפי"ז אות מ"ס צמלת מיד חיה מ"ס הגן כי חס מ"ס הסנה, כמו משועה עניים ומאנקת אצוים כלומר צבחת שועה עניים אקום, ושם יד כמו חמת יד פרעה, ויקח את כל אצרו מידו, ר"ל כח ורשות (געוואלט, געצט) כי כל מה שציד האדם הוא צרשותו וצמחו לעשות צו כרליו: ומאמר את דומם הוא מוסב על כל הגמור אחריו, כאלו אחר: את דומם מיד כל חיה, כלומר שפיות דם שלכם שיהיה צבחת כח ורשות חיה, שיתצב להציל את חזרו חמת יד חיה, שפחתו והשליכו לפני הארי לפרשו, ועד"ז מיד האדם וכו': ומיד האדם, כפל לשון אדם וחיה, גם חזר אליו מלת חיה, כ"ל כי יש שני אופני ריחוק, חס לרעת הכרת לנקים נקמותו ממנו, או לקחת ממנו וכדומה, חס לרועת הכרת כשהוא משוקע צנער גדול ויבחר מות מחיים, כאציוולך שאמר לנער שלוק מרצן ומותחני (שופטים ט) וכשאלו לעמלקי עמד נח עלי ומותחני (ט"ז ח') על שני חלה דיצר הכחוצ, על ההורג לרעת הכרת, הנעשה רק מנפשות צני אדם יאמר, ומיד האדם, כמו מקרא לאנשי דור הפלגה לפחיתותם אשר צנו צני האדם, כמ"ס רש"י שם, ואל השני הנעשה לרען הכרת ולטובתו אשר גם חיה המעולה צמדנה וגם כשהוא מנאצני הכרת ידמה כי מלוא הוא עושה להמיתו כדי להשקיפו מלער, ע"ז אחר מיד חיה אחר, שהוא חיה, עומד צמדנה מעלות נפשות, וגם הוא אחד מאוהציו, כי לשון חס חשמש גם על האוהב את חזירו אף שהוא רחוק מנפשותו, כי חירם קרא לשלמה חסי (מ"א פ' י"ג) ויחיר קרא צין לשופך דם האדם לשלמה צין להצמח: (י"ג) קשתי נתתי בעין, רבים ישאלו הלא עיניו רואות שהקפת הוא דבר ערבי, כי מתילד מלטה השמש צלויר הלל, וגם חס יוסם כלי מים לפני השמש יראה אחורי הכלי כמראה הקשת, והטון כמ"ס הר"י אות שולט השמש מתילד קשת כמו צמיות כלי מים עד השמש אצל חיו נראה צכלי המים עלמו אלא אחורי הכלי על הארץ, כי לטו השמש המכה צמים עובר דרך תוכו ואינו נראה עד הגיעו לארץ, כי היא תעבור נלוי השמש לא המים הלמים והזכוכית הדקה, לכן העומד חמת הארץ שנתשמה עליה הקשת לא יראה כי הארץ מתקפת, ומעמה חמת שולט השמש מתילד קשת עגול כדמות חלי שמש אצל כ"ע שהגלוים עוזרים צלי מעטור חיו נראה ואינם נרשם עד צואם למקום עד לא יוכלו לעבור עוד וזהו העין, כי הוא מעטיר נלוי השמש מלעבור עוד ולכן מתרשם צו הקשת, וזהו היה מעולם מששת ימי צרואשית

בראשית אצל לא היה נראה ליתני הארץ תחת הענן כי הענן צעלמו הפסיק צין הקשת וצין הענן. ואילו יהיה הענן לא ודק חלל שיתארה צו קשת כי נטלי השמש יעצרו עד הגיעם לארץ הגסה, ומעטם זה לא היה נראה הקשת צענן קודם המצול אומנם דבור המצול עשה הש"י אות לטובה שהקשת הועלתה צענן נראה ליתני הארץ, כי ברא ה' חדשה צעננים שתחשכם הקשת בתחתיתו למראה יושני ארץ, והיא בריאה חדשה, ולזה אמר הש"י לנח את קשתי נחתי צענן, הודיעו שצענן יש תמונת קשת מתחלת ימי עולם ולא שזפתו עין רוחם עד הנה כי הענן הפסיק צין הקשת שצו וצין העין לכן אמר, הקשת אשר נחתי צענן שהיה מעתה ועד עולם לאות ברית כאשר אשלח עננים על הארץ להמטיר תראה קשת בחוף הענן שהם כשני הפכים וא"ל שהעמוד למטה יראה הקשת שלמעלה ומונו זולת צדק מופת. ע"כ מדבריו. ובאמת אין ענין זה כ"כ חיונה, כי הרבה רחמים אומרים יש לנו המודיעים שהעולם הזה בתחלת היותו לא היה צחותו מלא שואו צו עתה, כי זה היה צמדתה יותר שלם ומחוקק, אומנם מימי המצול ואילך נשתנה טבע העולם להיות יותר גרוע ממה שהיה מקודם, כמ"ס (מ"ד פ' ל"ד) שהדורות שלפני המצול לא היו נריכים לארץ אלא פעם אחת למי שנה לפי שהיה להם חורב יפה לעולם כעון פסח עד העלאת, לכן השתמרה המצולה כל מ' שנה, ולא היו אז שנויי העמים המפסיקים המצוה, ואמר שם אחד מהסכומים כשהיה חושש בראש חזי ונה עזר לן דרך דמיונא, כי אלו לא מרדו הדורות שקודם המצול לא היה הארץ נשתמרה והיינו חיים שיי שולח וכל חולי וכל מרדו לא ידענו (והארץ צענן זה המכס ב' רוח מן צמ"ס צ"ב פ' כ"ג, ורומזו לעיל בשם הרע"ס ע"ז בפסוק והנני משחיתם את הארץ), ולזה אמר המצול אמר הוא ית' לנח עוד כל ימי הארץ זרע וקציר וקר וחס וקץ וחרף לא יצטרו, ובי' הרע"ס פ"י לא יצטרו על אותו האופן בלתי טבעי והתבטלתי להם אמר המצול, זה שילך השמש על גלגל נוסה מקו משה היום וצנעותו מהיה סבת השתנות כל אלה הזמנים, כי קודם המצול היה מהלך השמש תמיד צדק משה היום ולזה היה תמיד עת האביב. וזו היו תקון כללי לכל היסודות לנחמים ולצמ"ס לאורך ימיהם, ואמר עוד כל ימי הארץ כלומר שיהיה זה כל ימי הארץ עד אשר יתקן האל את הקלקול שנעשה זה צמול, כאמרו הארץ המדשה אשר אני עושה כי זה יצו מהלך השמש אל קו משה היום כמאז קודם המצול כמאמר הכניא מלריכת ימים העתידיים והנער צן מלא שנים ימות ע"ד. ואמרו (מ"ד פ"ב) אחת למי שנה היה אז עולה מן הארץ והיה מתקם את האדמה וזה הפסיק להם על מ' שנה. והנה אחרי שידענו שאין הקשת נראת לעיני בני אדם כ"א בתחלים מיוחדים, והוא צמח הזילוף קודם פסיקת המער, ונעת שאין כל כיפת השמים מוכסה צענים כ"א חקלקל, ושליח העננים כ"א עצים וקשים כ"א רפויים מעט, וגם שלא יהיו רחוקים וגבוהים מאד מן הארץ. מלוקק לכל אלה שלא הגיע השמש עדיין לרום השמים מ"ה מעלות, כי צהגיע השמש לרום מ"ה מעלות ומונו והלאה לא תתראה הקשת על הארץ אצל תחשכם אז בגבהי מרומים ולא יורגש לעין האדם בלדמה (כמ"ס חכמי הצנע), הנה אין חיונה אם לא הודענו יחדיו כל התנאים האלה קודם שנות המצול להתחלות הקשת, צמח שלא היה גשם על הארץ כ"א פ"א למי שנה ואשר מהלך השמש היה תמיד צדק משה היום והיו שנותיהם כלו כמון הקציר והאביב אשר צו הגשם סימן קללה לעולם, (וכבר ראינו צמסי חכמי העמים המפסיקים מוטו ימי מיי אדם קודם המצול וקראו הדורות ההם (ג'לדנעם לייטאלטער) דורות זכר, העולה מה כי התחלות הקשת לעינינו דבר רחוק היה להתחלות קודם המצול רק אחרי לפי השתנות טבע העולם בכללו, והנה הוא עתה דבר טבעי: (שז) וראיתיה לזכור. פי' צמתי צהיות הקשת צענן להיות זכרון לעיני הצדוקים, שצכל עת ראייתם אותם יזכרו בריתי אשר כרתי (אין האנצ איהן אויסערזעהען דאמיט מאן דענקט), וראיתיה: כמו אלהים יראה לו השם, ירא פדעה איש נכון, פן תעלה עולמתך בנ"י אשר תראה שעינים לשון צהירה, ועם וראיתי צמתי והוא פעל עבר, ומלת לזכור מוסב על בני אדם הלריכים סימנים להזכירם ואינו מוסב עליו ית', כי אין שכתה לפני כסא כבודו ולא ילמד סימן להזכירה שום דבר, וזהו א"ל למ"ס המפסיקים שיתקן צוה הכליה והזכירה אליו ית' ע"ד דיברה החורה כלצ"א: (יש) נפצה כל הארץ. למפסיקים ענינו נפלו כל אנשי ארץ, ובחצי"ע אחרצדו למיתב צכל ארעה, ולשון המקרא קטוע, וי"ל שהוא מענין יפולו מעינותך מזה (משלי ה') תפוליה עני מעוז (זכריה ה') התפטרות הכזי מן לגדרו, וטעמו כאן הושעפה הארץ צדוב בני אדם עד שאין שיעור למפסיק (ראו גאנצע ערדע ווארדע איבערשטרעמט), ואף דלפי"ז היה הפ"א ראוי להיות חלומה, מ"ה לשון המקרא יותר מיושב: (ב) ויחל נח וגו'. צההוא יומא דשחיל לה עזדה איצין ואנילה לבלצין וענצין והוא קמחי לה וצחי מן חמרה ורי (מכדשצ"י ע"ג) וי"א (צ' תולדת קימ צ') חמא חמרה תקיף דלא לליל חמד יומא ואשתי וגו'. וכ"ה בחצי"ע, כי סיפור הסעלים זה אחר זה ויטע וישת יורה על חכיתת הסעולות צאין שיהיו זמניי ציגתים, כמ"ס

כמ"ס צויצא אל הגר וחסר, ויגש יעקב ויגל, והדבר צעלמו אינו תמוה, כי אז לא היה העולם צאחתו מלכ שהוא עתה כי היה אז צמדרגה היחיד שלם כמ"ס צענין הקשח. עמ"ס רש"י (איז כ"א י"א) ישלחו כללן עויליהם וצרש"י (קסלח ד') אין קץ, אשה מתעצרת ויולדת לשלשה ימים: ויחל נח איש האדמה ויטע כרם. לפי משפט הלשון יצא מוקד אחר לשון התחלה כמו ויטל לצנות, החלם לעשות, תחל לקפוד ורבים כאלה, והיה ראוי גם כן לומר לנטוע כרם, לכן נראה שהוא מדרך הכתובים לחסר מלת להיות כמו ועיניו החלו כהות שמהראוי להיות כהות, וכן כן פירושו ויחל נח להיות (רל"ט). וכתרגום יונתן בן עוזיאל ושרי נח למיחוי בצר פלח צארעא: (כב) וירא וגו' ערות אביו. אמרו (סנהדרין ע') רצנו, אמר כן וירא ואמר וירא אותה שם בן תמור ע"כ. ומלאנו לשון רש"י יאמר על המשכב המוגנה כמ"ס וראה את ערותה והיא תראה את ערותו, ואפשר שהעוף המסופר מנקצתו שבהתמדת הסתכלותה על הצילים תחמם אותם ותוליד מהם אפרוחים צראתה לצד הוא העוף הטמא הנקרא בתורה שם ראה לחוק הרק"י (ע' מולין ס"ג): (בג) השמלה. שמלה צלה"ק איננה כמו שלמה, כי שלמה שם פרט והיא שכיבה זה האדם כמו עוטה אור כשלמה, אזל שמלה היא כמו צגד כי היא כקומו לצדה היא שמלתו לעורו, הנה שמלה כמל לשון של כקומו ומזה כל שלמה שמלה ואין כל שמלה שלמה (דו"ה): (בה) עבד עבדים, להראצ"ע טעמו עבד כאחד העבדים, ואילו היה עבד העבדים היה טעמו עבד לעבדים והעבד קדש קדשים, צדקש הקדשים עכ"ל. ויפה דקדק בהצדילו צין עבד עבדים בלא ה"א לצין עבד העבדים צה"א שטעמו עבד לעבדים, אמנם צמה שאמר כי עבד עבדים, טעמו עבד כאחד העבדים לא מתקצר דל"כ לאיזה טעם נסמך היחיד אל הרבים והיה די צאמרו עבד יהיה לאחיו, לכן הכתוב שצא צממוך להורות הפלגת השיעבוד (שקלאפ"ע), וכמ"ס הרמב"ם (בפירושו למשנה ד' פ"ו דנדרים) על דג דגים וכו' וז"ל דע כי צלשונו כשיחצצר שם אחד עם הרבים הרי זה מורה על הכלל ועל הסלגה צרצוי כמו הצל הצלים (הכ"ל). כי עבד ישמע לכל העושה רצון חצירו אף הנכבד לנלגה, כמו (מלכים א' י"ג) תהיה עבד לעם ועבדחם (וילנפא"הריג, פא"גזאס) וכמה פעמים אמרו אחי יוסף אליו עבדך, שאינו רק כנוי לכבודו, לכן כפל עבד עבדים, להפליג העבדות, להיות קנוי קנין גוף עולמית, לכן ח"א עבד פלח: (כז) עבד רבו. המפרשים יצאו מלת למו כמו להם צחשצם שהוא רבים כמו וחרת משעיר למו לכן נלחט לפרש לומר לשם ולאלהיו אז לזרע שם שהם רבים, ואחרים יאמרו שחחר על לאחיו שצפסוק הקורם, אמנם אין צורך לזה כי כבר מלאנוהו לבסיון לשון יחיד לצד כמו עשהו פסל ויסגד למו (ישעיה מ"ד) ותרגומו וצעה מיניה (הכ"ל):

י (ד) כתים ודודנים. השמות שצאו כאן צלמי יו"ד ומ"ס כמו גומר ומגור, הוא שם העלם של הצן ההוא, והאומה היוצאת ממנו נקראת ג"כ על שמו, וכל שם שצא כאן עם יו"ד ומ"ס כתים וכדומה, אינו שם של הצן ההוא, אלא נכתב ע"ש האומה שינאה ממנו (הגרי"א): (ט) גבר ציר. לז דעתן של צריות ויטען למרוד צמקום (רש"י מרצותיו) וכת"י יציע גבור צלידא ומרודא, ועמ"ס (תולדות כ"ה כ"ח) כי ליד צפיו: לפני ה'. מתכוין להקניטו (רש"י) ולשון לפני ישמע על התנגדות ג"כ וילא לפניהם (דברי הימים א' י"ד) וילא אסא לפניהם (דה"צ י"ד) וצקק ויקומו לפני משה: (כא) ולשם יולד גם הוא. צעבור שיאשר תולדות שם וסיפר תולדות אחיו הקטן ממנו כאלו לא היו לו צנים, אמר צו גם הוא (רמב"ן) ור"א אמר להיות שם עוסק חמיד צעיונים אלה"י היה עובד על הדעת שלא נדווג לאשה כלל. לכן אמר צו גם הוא, ויש מן המפרשים שמתצרים מלות גם הוא למה שאחריו, והאחנה צמלת הוא לא יאצה צזה. וז"ל אחרי שידענו מתצלת רבותינו כי שם היה אחד מאנשי מעלה הגדולים, עד שאמרו יעקב אצינו למד צצית מדרשו של שם ועצר, ומלכי דק מלך שלם והוא כהן לאל עליון הוא שם בן נח (ע"ס רש"י יצ"ע) ואמרו שם צמדרש גלה שם תורה לאצרהם, וצחא דצ"א (ח"א פייס) שם התנצח ארבע מאות שנה צכל ארצות, אמר לי לצי כי גם הכחז לא העלים מלסודיע מעלתו וכללו צמלת, גם הוא, וזה מלת גם כפי מה שגדרה צעלי לשון הוא לשון תוספות ורצוי, אם להוסיף נושא על נושא, או נושא על נושא, גם הלא וצקק אל ירעו, הוא תוספת נושא, ויאכל גם אכל את כקפיו הוא תוספות נושא, ולפי שעיקר הורחחו הוא תוספות ורצוי, לכן אמר אחי שלא ישמע גם כן רק למלה צעלמא, אכל ישמע גם לתואר השם, ויורה על תוספות ורצוי מעלה שיטנו צדצר, וטעם גם יתרון מעלה (פאלרנא), ואשר שהתחיל לומר ולשם ילד להדיע תולדותיו, הודיע גם שצח עלמו, עז"א גם הוא ר"ל זה האיש שם הוא מופלג ציתרון מעלותיו (ער דער פא"רליגער) צכל אצתי דורו, ועל כונה זו יש לפרש גם צצח שנאמר צו (צחאשית ד' כ"ו) ולשה גם הוא, כי גם שם היה מופלג ציתרון מעלה, כעדות הכחז עליו (שם ה' ג') שולד צדמותו כללמו, שכתב צו הגרי"א, אף שכל מין אחד הם צללם, מ"מ צעלם לא צדלאו צללם רק אחד ושת, ולכן ילא

זת קול (צ"ב כ"ח א') אם צדמות דיוקני וכו', אזל מאנוס ואילך לא נולדו עוד צדמותו וללמו רק כקוף צפני אדם, ולכן נקראו כל אדם אחריה אנשים לשון רבים על שמו, וכן כשרואים לגנות אדם קורין אותו אנוס, מה אנוס כי תזכרנו, וע"ש צדמז"ן ואחרו צמ"ר פכ"ג צעון קומי אבא כהן נדלאל אדם שח אנוס ושחק (ר"ל פסק צו פסקא) אחר ע"כ צללם וצדמות מכאן ואילך מתקלקלו הדורות ונכדלו קטורון (שאינם אלא דמות אדם, לכן עשה צו פסקא כי צו צעלמו היה פסקא צללם), הנה ליחרון מעלת שח צעלם הללם אחר עליו גם הוא — ואחר עוד מועצות שם: אצי כל בני עבר: כלומר כל התלמידים שהיו צבית מדרשו של עבר, הוא היה המלמד והמורה אחרם, שם היה המשתדל להציגם ולהורחם הידיעות האמתיות; והמלמד והמורה יקרא אצי, כמו (ש"ל י"ד ווי אציסם, וכוו) (מ"צ י"צ) אצי אצי רכב ישראל. והתלמידים נקראו צנים, ככתוב בני הנציאים, ועבר צמקס זה הוא אצי פלג המפורסם מאד צמעלתו, כקצלת חמיוו סנציא גדול היה, ואצרהם צעת צדמו מנמכוד למד מעבר דרכי ה' ומוסרים, הנה צבית מדרשו היה שם המלמד והמורה, והסויף לומר מועצות שם, אחי יפת הגדול: ר"ל לא היה לו אחיה וקרבות עם שאר אחיו רק עם יפת שהיה גדול המעלי והשלמות, כמו שתיצ"ע אחי יפת רצא צדמלתא דהסם, הגדול הוא תואר ליפת, כי אם היה תואר לשם, לר"כ להיות אחי יפת צמרכא טפסא, ודלא כרמז"ן: (בה) נפלגה הארץ. נפלגה שני חיי בני הארץ כי עד פלג תמלא כלל השמים ד' מנחות לצד הפרטים, ומפלג ואילך לא תמלא כ"א מחמים, גם יתכן שהודיע צוה מעלת עבר שזיון צדום הקודם מה שעתיד להיות צימי צו וקרא שם צו פלג להודיע צבת קלור שני סיי האדם מפלג והלאה, כי אנוסם צבה זאת היתה מטעם צו דור הפלגה וענשם שקלקל תומם צבהטנות פתחונוי מאחיר לאחיר (ה"ל): יקשן. כי צימיו נקטעו ומספר שני הדורות, עד ימי חיי עד ת"מ שנה, ואחר כך לא היו יותר מן ר"מ שנה, ורש"י פירש אלו הדברים (ד"א א' י"ט) על פלג, ואין הלשון נוכל ע"ז, וגם פותר פירושו כאן, (ה"ל):

יא (א) כל הארץ שפה אחת. יתכן שמוסב על ארץ בני יקטן המזכר לפני זה שהתייטבו עד הר הקדם, וטעם כל הארץ כל הארץ היא כמו תשימנו לשמים צכל הארץ יראה צכל ארץ ישראל, הלא כל הארץ לפניך ראה לומר כל הארץ האחת, וכל הארץ צאו מלרימה, הנה לא צאו מאחריה ים ומקלוי ארץ רק כל ארץ כענן וכציבותי, וכן כאן הכוונה כל הארץ היתה (ר"ל), ורצ"ח אחר שמועתי כי צווי המגדל היו שצעים. וצתברום קהלת ז' ע"פ אדם אחד מאלף מלאחי, אחר חלק מולכין אחתנשו למעצד ומגדלא דצבל: דברים אחרים. ר"ל שהיו כולם צעלי לשון אחת גם קדור דצריהם היה אחד, לפי שכבר תמלא שהלשונות המוחלפות יתחלפו צשני אלה העכניים יחד עד שאם נעתקה הלשון האחת על האחרת מלה צמלה מנולה מילוף הסדור ישרא המאמר צלחי מוצן כידוע לכל מנחיק מלשון חל לשון (כו"ה): (ג) וגשרפה לשרפה. ת"א וקודיטון צנורא, וכ"כ רצ"ע שרשו הלצנים שלא ימכו לא צמים ולא צחם, ואין לשון נשרפה לשרפה מיוצב שפיר, לכן אחר רו"ה הסיד הסי נקרא צשם שרפה כי כן טבעו, גם צלשון ארמי יקרא כור, גם האם יקרא כור. ויטעו והיו עומם משרפות שיר (ישע"י י"ג) תרגומו יקידת כור. וזה טעם נשרפה לשרפה, ואחר שנשרף ומחוקן נוכל עליו שם תמר (לרד"ק חמר הוא טיט סיד) לכן אחר והממר צה"א הידיעה, לפי"ז מאמר ותי להם הלצנה "גד דבור נלצנה, ומאמר והממר וגו' גד נשרפה לשרפה: (ד) נבנה לנו עיר. לרצותנו לא היו טפשים לצנות עיר אשר תספיק לכל צאי עולם, אזל פשעו ומרדו צה' וכולם ע"ש ע"י נחכינו, אמרו (צמדרש חתלים מוצא צרצ"ח) אין עיר אלא אלוה שנאמר ואל עיר וקדיש, ויהי טעם המקרא כאשר ראה דור ההשלמה חרצן העולם ע"י המצול המנלח להם ע"י תחצולות נעלמות מאחרי, לצנות תורה המוספת מנחות עליונים אשר צדיה וצמחה לדעתם המושפעת להיות עומדת חומיד על המשמר לכל צאי עולם להיות להם מצבת עז להיללם מכל פגעים המחרגשים לצוא צעולם, וטעם עיר משגית (אין וואחאמעם חויפמערקאמעם וועזען, חיינען וואכטער), עיר הוא מענין אני יסנה ולצי ער, ולא דוקא על המקץ משינה, אזל הוא דמיון, כי הישן אין לו כונה ודעת והער יש לו, יכל המנשים אח דעתו על דבר יקרא ער כמו ער ועונה (מלאכי צ') יעיר לי אחן, כנשר יעיר קנו כלומר יכין צהשגחה לשמורם (צעוואכט), ומלאחי עליון נקראו צשם עיר, ועיר וקדיש, צגזרת עירין (דניאל ד') וכפ"י רש"י שם ע"ש שהוא ער לעולם המתחלפים צכל עת לעמוד על תשמרת עצודתם כמאמר שלם משמרות הוי היללם: ומוגדל. לתורה הלא כנהה מוגדל גבור להעמידה עליה, כדרך כל צוור העומד על המשמר צמקס גבור, או להקריצ' צכל האפשרי אל קצלת הספעות העליונות: וראשו בשמים, ראש התורה ההיא יהא נמוי למעלה נגד השמים (בען הימנעל געריכטעט), וטעמו ירים הנהגתו נגד הנהגה השמימית (געגען דען הימנלישען עמפארהענען), וזה לא יהיו עוד יושבי חבל כנענים תחת הנהגה

ההגה הטבעית המוטענת בנצח השמים מועל, כי הנהגתו יתצדק בעולם התחתון הוא צלמנו נצח השמים וחיליון כפי מה שהטעם להם טעם מסודר למצי צלם התחתונים מה טעמו נצח השמים צלמנום וצחנותיהם, כחמו ה' בשמים הכין כסאו ילם צלמנום נצח השמים הכין כסאו ר"ל הנהגה עולם התחתון, והטעם האלו דמו דעתם המטענת שיוכלו לשנות ולהסך תולדות הטבעיות ע"י טרם הנעצרת בעצרות ידועות אלם (ע"י רמזים רשם ה' ע"י מדעות המטענת מדורות הקדמוניות דזה, ומצא יתח בתקונים ד' ק). וחות ז' בשמים כמו חס ה' הסיף ז' כלומר נדי וילחם צישראל נגד ישרא, וכן בשמים נגד השמים כלומר נגד ההגה הטבעית המסודרת בשמים: ונעשה לנו שם. נעשה לנו חלום כי חיצת שם מלאנוהו בכתוב שנופל צימוד על חלום כמיס רד"ק בשורשו, וכ"ד רבותיו כתיב הכא ונעשה לנו שם וכתוב השם ושם חלום חסרים ל"ח מה להלן ע"י חף כחן ע"י, והוא מענין סקך שומם (דניאל י"ב י"ב) וכמו שפרש"י חש"י השם (בראשית י' ה') חש"י שומון ששמו חס העולם: והיתה כלל כונתם לעשות להם חלום מעשי ידי אדם ולעצוד להגלל מפגעי הזמן, וזו היא המלחמה שזכרו צמ"ר אמרו זו נעשה לנו מוגל ונשים ע"י צחשו ויתן מרצ צידה והא נראה כאלו עושה מלחמה ואמרו על נחמה רשם חן רשם חלם ע"י, (ובמילתא דרשב"י ע"ד) וימלאו צקטם צארץ שגער מחמן נעלו צלמנום ללשקא מרשוחא עלאה לרשו אחרת גור' כללו צעיטא צישא חסו לפרצא צ"י צקצ"ה וגור' צחמה דרשעו חסו צגין לנפקא מרשו עלאה לרשו אחרת ולחלמא יקרי' ליקרע כוכראה וגור' צגין דכד דינא חסא ללשקא חס חסר דא ללכצ"י ומהא יתהי עלמא דחא לעילא דחיקא היא לחמא חלם עלמא חמי' וגור' צגין דרשוחא דלשכחו חלן מהחא חכמה דקדמא חמברו צ"י צקצ"ה וצנו מוגל ועצוד כל מה דעצוד וגור' מניחא חשכחו חמן מרזי דחממא מקדמא וגור' וזה חשכדלו למעצד בהחא עמידתא דעצוד לפרצא צ"י צקצ"ה וגור': (ה) וירד ה' לראות. נחמ מקדשא לחול לחממא צמה דצנו. מהו לראות וכי לא חס ידע מקדמת דנא חלם לראות לחממא צדינא כד"ל ירא ה' עליכם וישפט (מכרש"י דע"ה ע"א וע"צ), וצפ' וירא (דק"ה) ארדה נא ואראה ארדא מדרגא דרמתי לדרגא דדינא. כונו דזה כי לשון ירידה המיוחסת אל הצורא ית' חן הכונה צה ירידת מקום חלילה, כענין הירידה שצאדם שיעתיק גופו ממקום גבוה אל מקום נמוך, יתעלה השם מאלה הדמויות עליו רצ לצלי חכלית, חלל המכוון צו כי לפי שחמנו צ"י חס צחמית המדרגה צעך מלישים חכצדים העליונים חף כי צעך חל הש"י, כי חן ערך חליו בגדולה והתרוומות והוא נעלה ונשגב על כלו לא צענין המקום כיא לפי חממת המליחות והגדולה והתרוומות, לכן כשהוא ית' פוקד מעשי צ"י חס, וגור' עליהם עונם לטותה הנענש עמו ולטותה חסרים חל חפרח נגע לרעת הרשעה גם לחסרים, יכונה ענין זה צס ירידה כלומר ירידת העיון ופוטו הרגון חל פחות חמנו צמדרגה כי להגדול צממלחו והענום צמשיצותו כשנותן ידיעתו ע"י דצד הפחות והגדוע צמדרגה נקרא ירידה (העראצלאספונג) וכמיס הרמז"ס צמורה. ויתכן עוד שאין וירד פעל להורחת עמו כיא להורחת פעל לראות, כענין נחמא לצרות שהפעל נחמא מנצח גרד ומוטא שצפעל לצרות ופי' צחמא צחמא (כמיס צדצרים צחמאיל צח), ככה וירד מנצח גרד ומוטא שצפעל לראות ופי' וירא צירידה, כלומר רח' זו היתה ירידה ופחיתות מועלה חליו ית' (ער שזיעטע חן העראצלאספונג), והיחור נכון כחגרום וירד וחמגלי, וטעמו מנצח ציתור צירד ה' וגור' על הר סיני: (ו) לא יבצר. כלומר ח"כ לא חמיה להם חניעה מהשלים כונתם כיון שהסכימו כלם חל כונה חמא (רע"ם) ואין לרד צחוספת ה"ח חממי כלרש"י: (ז) הבה נרדה. חס חמור כדעת המפרשים שחא חלת הערת חמנה (חניטעריעקלין) חא זר חמד חלן, הכי חא ית' ילערך להמערורות חזירות והחמנה חלילה? גם חלת נרדה חא חיותר שצבר החכר צחמלת הענין וירד ה', ועוד חס חלות חזה נרדה ית' חכנה וחמנה לעשיית הדצד שחמור חסרי, היה חלום צטעם חממר לא צטעם חמסיק. חנה לדעת המפרשים חל חסא כלל צגין העיר והמגדל, כי זה חממא חמנו חינו חמא, חל זה היה סבה להמסך חמנו חממא גדולים חל חממרן לנו, חל היה רשעתם כדי לענשם חל חמפי חקלקול חממך חא צפוק, כענין צן סורר וחורה שצירד חורה לסקוף דעמו. וע"י חמר חמר חמו לעשות נענשו על חמממא חרע שחסיכומו לעשות צכלות צגין העיר והמגדל, כי הצגין חלזה היה להם חכנה וחמנה לעשיית רעות רבות לעתיד חמר גמר הצגין. לפי"ז חממר שנקרא הצגין חלזה צסם "חכנה" (דחא פֿאַרצערייטונג) לפי חל היה הצגין רע מוגל חמנו, רק מוגל חיוחו חכנה וחמנה לעשיית חרע צחורו צעמח, ועל חכנה וחמנה חלזה חמר: נרדה, כלומר כשפיל ונכניע (וואללען ויר חוניטעריעקען) חל יעלה צידם, חל יחולו חל חמח חמרת חפסם לגמור חכמם חח; וחף חמלת נרדה חא חן חקל, חנה צמרש ירד גם חקל חממם חלול כמו וחמנה עיניו דמעה, שחא צמקום וחורידה וחכנה כ"י צמיס צחממי חוזר חצי. וקלת חמוכים חזה חמיס צמדרש רנה, חמגדל חזה חצנו, חלישו חמק חמלישו

ותלשנו שקצ, ועוד אמרו שם, נפרעו מדה כנגד מדה, הם אמרו הנה נבנה, והוא כנגדם מדה
הנה נבנה, וכו' ונבנה מהוא לראש"ע ומנצין הפעיל והיה ראוי להיות בתשלומו ונכלילה רק
שהוקלה המלה, ככה חומר נבנה נבנה שמהראוי נורידה ולהקל חומר נבנה נבנה: (בא) על שני
תרח אביו. מאי חייב הכא, חלף עד ההוא יומא לא היה זכר נש דמית צמיי אציו זכר דא,
(מכרשצ"י לך לך דע"ז ב') ולא חמר זה רק מתולדות נח. דהא הבל מת קודם, וכן למך מת
צמיי מתושלח אציו (מקדש מולך צמס רט"ז) ולא יקשה לך ממעבר שח"כ וימי עבר אחרי הולידו
את פלג ארבע מואת ושלשים שנה, וכל חיי פלג לא היה רק רל"ט שנה הרי דצמיי אציו מית, כי
חותן רל"ט שנים של פלג כלים אחר מיתת הין, לא ומסוב פלג הוליד כשהיה בן למ"ד, ורעו זנו
הוליד בן ל"ב, וסרובו זנו בן למ"ד, ומסור זנו הוליד את תרס בן כ"ט, ח"כ בלידת תרס היה פלג
בן קס"ח, ותרס לא היה חי אחר מות פלג כ"ח שבע עשרה שנה, ח"כ היה הראשון שמת צמיי
אציו, וחו דחיי קרל לאשמעיין (שמעתי ומי הרצ ר' מתתי סטראשון): (בט) יסבה, זו שנה
ע"ש שסוכה צדום הקודש ושהכל סוכין ציפיה וכו' (רש"י מדרשוני סנהדרין ס"ב) והיודע צמיי
דרכי הלשון וטבע הדברים יורה לדבריהם מהכרח לשון הכתוב צעמו, כי מדרך הלשון לייחס
הצלה נודע צנודע והקלה צנכד, להיות הנכבד יותר מפורסם מן הקלה. כמו קיש אבי שאל
וגר אבי אצור, כי שאל ואצור יותר מפורסמים ונכבדים מאלוהם, והנה הכתוב רואה להודיענו
יחסם הין ואמר שהוא היה אבי מלכה ואבי יסכה. והנה מלכה מפורסמת שהולידה מנשפחות כדכתיב הנה
ילדה וגו', אבל יסכה חלו הייתה אשה צעלמא, לא ידענו את האשה ואת שמה כי לא מלאנו
זכרה בקרא צדום מקום זולת כאן, ואין יחס אליה הין לומר שהוא היה אציו ולא ידענו, לכן
צדור שמלכה ויסכה הן הנה מלכה ושרי הנזכרים בקרא ושתיהן מפורסמות עד שראוין לייחס אציהן
אליהן, והודיענו הכתוב ששרי היא הנקראת יסכה ע"ש תכונותיה (רו"ה) ואין ספק כי שנה
העקרים לקריאת שמה יסכה הינה ע"ש יפיתתה שהוא דבר הנראה לעינים, כי מי עשה אצות'
לנציאם לדעת תכונת נפש שעתידה להיות סוכה כדכתיב, ולזה לא נקראה צמס יסכה רק כ"ז
הייתה פניה, כי אז יפיתתה יעורר רבים עליה לנשאה, חונם ומשואין ואילין שהיופי לנשאה
חינו רק לצעלה לכן שנינו את שמה לקרותה שרי, וכונו שקראו אשה כושית לנפורה היפיתת כוש"ס,
והא דקראה שרי כלמו ולא שרי צת זנו כמ"ס בלזו בן הין בן זנו, כי נוח לו לאדם לראות
ציולא חללי נשואות לאחר מנשפחות ולא לאיש זר, לכן קראה צמס החציב עלינו כלתו: (לא) ויצאו
אחם. מלת וילאו שז אל לזו ואל שרי, ומלת אחם שז אל תרס ואל אצור, כי לזו נלוו אל
תרס זקנו, ושרי אל אצור, (כ"ב המפרשים) ולדעתנו מלת את שעל הירדוף (מיט) ישמש בין למלת
היחס, את יעקב איש וציתו צאו, בין לשם דבר (דאם מיט פערצונדענע) כמ"ס בחולדות (כ"ה
ל"א) את צדורתך, וצמורע ("ד ל"א) את אשר תשיג ידו, למ"ז כולל לומר כי מלת אחם כאן
הוא כפול צדורתך, ישמש למלת היחס ולשם דבר, ועם אחם הנטפל עמהם (איהר אהאג מיט
איהנען) כי לא ילאו הם לצד, כי גם עבדיהם ופמחותיהם הלכו עמם עם הרכוש, כמו שהוזכר
(לך לך י"ב ה') כל רכושם ואת הנפש: מאור בשד"ם. לדעת רבותינו יהיה אור כשדים כפשוטו
מלשון מומתי רחיתי אור, ואמר וילאו אחם מאור כשדים, ותרס לא ילא מן הכבשן אבל אצור הוא
העיקר, או המקום נקרא בן צבצור הנם כמו וצמזערה וצמס וצקצרות התאיה וירמוח הכתוב כי בלאת
אצור מן הכבשן ילאו כלם משה, ופי' צארים כדור ה' לדעתו כדבריהם, כי הם ההרים הגבוהים ששם
עושים אור ומשיאין משיאות להודיע המדעות מהר למרמקים כאשר אמר צא"י הים שם ה' אליה
ישראל, והענין שירדיע בכל העולם הנם והפלא הנעשה להם כצדור השם, וכן מאורות לפענוי המור שזו
ששם אורו ומתיימותו הגדול כמו שקורא אותו שרף, ורחיתי צמזעס קוית אורי על כן צארים כדור
ה' צמס ומכדין אותו צאלין פסיח כנו העשיות שדלליקין צמתי כמקוית צכל צמתי אצ"י צא"י
הים לצדור השם, הרי ששם עושים צארים אצור מלשון אש כפשוטו (רמב"ן), ועמ"ס צפרת לך לך:
יב (א) מארצך וממולדתך ומבית אביך. כל הליכה תנועה והתרחקות ממה שמונח למה שאליו,
בין תנועה גשמית ממוקם שזי למקום שאליו כמו ללכת ארצה כנען, בין תנועה
רוחנית ר"ל התרחקות מחשבי מעסק אשר צו אל התעסקות ועיון מחשבי אל מה שלפניו או שלמעלה,
כענין ונתתי לך מהלכים בין העומדים, ואופני התרחקות האלה הפוכים הנה צענייהם, כי התרחקות
מקומי הולכת ממדרגה שלפניו למאור מנוח, אם יחזיק עד"מ דרך יתרסק חסלה מאנשי ציתו
שהיה מתגורר עמם צצית וצמר אחר ותתגדל ההרקה מעט מעט להפטר גם מאנשי מנשפחות
המתגוררים צעירו או הקרובים אליו עד שלבסוף יעזוב כל ארלו וילך לו אל ארץ אחרת, חונם
התרחקות הממשצית הולכת מאחור לפנים מן הרמוקים על הקרובים יותר אליו, כי המתגורר מצדיקה
אחרת עדן ציתו ומנשפחות ירמור לנגד עיניו וצמזמותיו אף שלא יעלה על מחשבתו עוד עניני ארלו,
וצרוב

וזכרו הימים גם משפחתו כנכר' חסד לו, אומנם אנשי ביתו עין ינאלו משכן צרעוניו, הגם אחר שהזכיר כלן חמלה התרחקות הארץ שני לו מולדתו, וביתו באחרונה, יורה לנו שאינו מדבר מהתרחקות ונקומי דאם כן ה' ראוי לוותר בהפך מבית אביו ומולדתו ומולדתו, ובאומה כזר ה' מרוחק מארצו וזא עד סוף (כונ' רש"י), אומנם המקרא מדבר מהתרחקות המשפחה, והכוונה במאמר זה על עזיבת ההרפור צעניי המהגרות אנשי ארצו הרעים ועל הסרת זמרתו בדרכי משפחתו המגורים, וגם ענייני בית אביו יהיו מרחקים מונו לבלי העלותם על דעתו, כי כולם היו שוים בגנות המעשים ובפחיתות הדעות, ועל כונה זו פתח ר' יצחק פ' זו (צ"ר) שכתב עמך ובית אביו ע"ש. כי בשכחה והוא התרחקות המשפחה העם מוקדם לבית אביו: (ב) ואעשך לגוי גדול. זה שאומרים אלהי אברהם, ואזכרך זה שאומרים אלהי יצחק, ואגדלה שמוך זה שאומרים אלהי יעקב, יכול יהא מותמין כולן ת"ל והיה צרכה כך מותמין ולא בהם (רש"י מכתובתו צ"פ ערבי פסקים), וי"ל צבונתם כי מניחות אלהות אחדותו השגחתו ויכלתו נודעת לנו אם מלד הידיעה והשכלה המחקרית, אם מלד האמונה, ושתיהן כאחת נודות, כי הידיעה לבדה איננה מספקת ככל עת חנוך, כי הדעת ושכל האדם ישתנה לפי המקרים, ונצמחים רעים אין דעתו ללולה עליו וננקל יוכל לפול ברשת הספק באמתיות אלה, וגם האמונה לבדה איננה מעלת נכדחת, כי מלד שאלות המינים אפשר להתפרות באמונה לבדה, ולזה האמונה היא עזר הידיעה והידיעה משפעת האמונה, וכל אחת לריכה למצותה, לא ירף מלחקור בדעתו על אמתת אמונתו, אומנם גם מה שנעדר מונו הידיעה והשכלה יחלה הספקון בדעתו ויחזיק באמונתו (ועל שמים אלה ר"ל הידיעה והאמונה חקיקו אנשי כה"ג אמת ואמונה בצרכה שלאחר קבלת מלכות שמים ואחדותו ועול מלכותו ית', אמת על ידיעת אמתות אלה לאנשי חקרי לב, ואמונה על ידיעת אמתות מלד קבלת אבותינו שבדורנו), והנה אברהם אבינו הראשון הכיר את צרכו מלד החקירה, להיות שידעת אמתות אלה שומד הידיעה והשכלה תועלתה לכל צאי עולם, כי זה כל חסד אף שאינו מורע אברהם כולם ישתעשעו בהשגת אמתות הנכדחות האלה, לכן אמרו ואעשך לגוי גדול זה שאומרים אלהי אברהם, כי כל גויי הארץ וכל איש מאנשי העולם אשר יעלה בדעתו השגת האמתות האלה יאמר אלוהי זה ששגתהו בצבלי ודעתי הוא האלהים שאמתותו ואחדותו נחצבר לאברהם ואשר השתל מלד לפקס אמתותו לכל צאי עולם וזה יזכר שם אברהם לעולם לאז ראשון צעניי נעלה כזה; ולהיות שהידיעה לבדה איננה מספקת ככל עת כמבואר צמה שקדם הוסיף הוא ית' לאברהם להבטיחו בצרכה כי גם זרעו אחריו ינאלו מוקמו ויחזיקו צדיעת אמתותם ויחזקו לו ג"כ באמונה, ע"ז ואזכרך זה שאומרים אלהי יצחק, שכל צאי עולם אשר יאמינו באמתות האלה יאמרו הוא האלהים אשר אמתותו החזקה ליצחק עד שזא אללו בגדר האמונה כל תמונ; והוסיף עוד בצרכתו אותו לאמר ואגדלה שמוך זה שאומרים אלהי יעקב, שגם זרעו השלישי יחזיק צמעה האמונה הזאת והסומו המשוכלל לא צמחרה יתחק; והוסיף בצרכתו אליו שגם דורות העתידים לעמוד מבין יחזיקו באמתות אלה ומשגי פנים מלד האמונה גם מלד הידיעה, וכמו שקרה לאבותינו בהיותם תחת רועה הגאון שאמר להם "אמתה הראית לדעת כי ה' הוא האלהים אין עוד מלדו וידעת היום והשבות אל לבבך כי ה' הוא האלהים" וגם צינים הנאים נצמחנו מן הנציאים "ומלאת הארץ דעה את ה'" וזהו אמרם יכול בהם מותמין ר"ל שצנים אחרים יחזקו ויסימו באמונה לבדה בהעדר הידיעה השלמה, ת"ל והיה צרכה כך מותמין ר"ל מתינות ופיוס ינוי העולם יהיה כפי ערך מדרגתם, וסוף זרעם צינים הנאים יהיו מן יודעי אלהים באמת: והיה ברבה. ימו צעמו והיה איש צרכה, וימו צרכתך תהיה כ"כ גדולה עד שתהיה צרכה לאחרים, ויותר יתכן פ"י הרע"ס היה לי צרכה, זה יהיה צמה שתצונק ותקנה שלמות ומלמד דעת את העם, כי צרכה ה' היא שישמח ה' צמעותו, כאמרם יאמנעאל צני צרכי, אמתתי לו יכריעו שגורו חסדיך על מדותיך ע"כ. ולפי זה אי"ל לתוספת אז להספיק, וזהו הצביוט רבנותיך אברהם (צרכה) צדק מליה: והיה צרכה קרי ציה צרכה מה צרכה זו מתינות את העומאים אף אמת המקרב את רחוקים ומעטרים לאציהם שצמעות ע"כ. ואין כונה אמרם קרי ציה שגוי הקריאה כי אם שגוי המונח, כי צרכה צרי"ם קמ"ל ענינה גם כן כמו צרי"ם לר"י, חנה לי צרכה (שופטים א') פירשורו מוענין צריכת מים, והם מרילים שים צהם מים מכותמים (ע"ש ר"ש צ"ג), ונראה שהונה על מקום מקוה מים שם צרכה ע"ש שמונה הדגים צמחה שהוא מין שחמול צו צרכת הרצוי יותר מכל מייני צרואים כי צרכה הוא מקוה מים שמונים לרגים (פ"ט ע"י) כמ"ש רש"י ישעיה זי"ן, וקבלת צ'. והכתובים יכנו צרכת הרצוי צהם דגים כמ"ש וידגו לרוב. ח"ש צמכרש צ"י (צלק ק"ץ) מאי צרכו משכור צרכאן מאחר לכל צרכאין נפקין עד דיתעצדון צריכה ומנו קבילו דמיין מהיח צריכה ישפון מיין טוין קביאין לכמה זיין: והיה ברבה. ושני המתרגומים אונקלוס ור"ע תרגמו והיה צרכה ותהי מצדך, כותם כמו שצבחה מוקמות מעמם צהם המקרה צמקס

צמקום תחר כמו ואני תפלה. צהייתו צמעה תפלה, ועולתה קפלה פיה, סלהמדעס הס חסרים, איס תפלה. איס עולתה, וצאמת אי' לזה. סהמקרה הסמדצקת וסחעולמת עם עלס טטסאה עד סלה תספר וסונו צסום פעס אז גוצרת עליו צענין גס צסס, וטעס אינ תפלה. כ"כ אינ דצוק צתפלה עד סכל הקנאים סהפועים צי אינס מציס אוחי ומקומי וסעניני לצלי סתפלל. וסלד זס סהסעולמות תחר אי' צסס תפלה צמקום תחר מתפלל, לתדירות תפלתו, ועל כוונה זו אמרו דרותינו הקצים נקדס משפט לא סופט (עמי' צעיון תפלה, סמלך סתספט, וברשית ד' ז' סטסח רוצן) כן אמר כלן דרכה צמקום מצד. להורות סהדרכה תחדצק ותתעלס כך עד סלה תספר וסוך צסום פעס: (ג) ונברכו כך. לא מלכו לסון דרכה סכל סמקרה כ"א צצנין סכדד סדגוס וצתספעל סגס סהו דגוס ולא מלכוטו צתספל קל לעולס כ"א צתיצת ונצרכו, לכן אמר רו"ס סהוא מלשון מצדן ומרכיז כלומר כך יתעצרו משפחות סרי סרצו ולא סרצו כנכרי וגר ציניסס, לספך כתיצ משפחת סלדמה וספי' סרסצ'ס לקמן (כ"ח י"ד). וכ"ד דרותינו (יצמות ס"ג) סתי דריות טורות יס לי להצדק כך רות סמולאי וסענה סעמוני: (ד) וילך אתו לוט. לסתסדר עמי' גנין למילך מעוצדוי, ועס כל דל לא חוליק כולי סאי (ומכרסצ"י ע"ס צ') יסור דצריסס מלכל אמר עמו כ"א סחי, כחצ"כ צחסרי ספר לוס (י"ג י"ד): (ו) ויעבר אברם בארץ. נכנס לתורה כפיסצ"י, כי יס ספרס צין לסון עצרה סחסרי סימוס מלת חס וצין סשר סחרי סימוס סצ"ס, כי עם מלת חס ענינו סצרה מוקל לקלס כמו ויעצור חס מעצור יצק, ויעצור חס סהסר, סכל עם סימוס סצ"ס ענינו סכניסס לסרץ גס סהסהלכות סרצן דוגמת ויעצור סכל סרץ מלריס, ולפי סחמר צססוק ססמוך סכצד סחו עד גצול סרץ נענון לכן פירס"י ויעצור נכנס לתורה (רו"ס): עד מקום שכם. צעצור סמי' מוקוס צסו"ל סמוך אל סכס, לכן דרור כי סכס סהו סס איס לא סס מוקוס, וטעמו מוקונו סל סכס, ולא מלכוטו סכל סמקרה סחמר מוקוס ירוסלים מוקוס ליון וכדומה, כמו סלה סחמר עיר ירוסלים עיר ליון כח"ס סרסצ'ס לקמן (ל"ג י"ח), לכן פי' סרסצ"ע סענה קרלו כן צסס סורע צימיו כי צימיו סצרהס עדיין לא נולד סכס (ס"ל): (ז) ויבן שם מזבח. אינ ססק סלה צנה דצרות סחינו סלו צלחי נתינת רשות צעליו לצרותו. וגס עד סלה סיה לו ססס צעצעצו חס סמקוס סזה יסמסו סחי צתס מוקוס חס סמקורס לס"י לססמיסי עלצייס, חס לא סיה סססר לו רק סחר לימוד חס סעס דעת ססס וסכירו דעותיסס סמסצצות וסחו לצ לעצור סחסס ולסחמוץ צצורס עולס, ודצד גדול ססמיסנו סכחצו צצנין סחצח להודיענו סכצד ססחלל עם חסצי סעיר להודיעס דך סחמת ויסורו מדרכייס סססחחות וסו סכס סחר לסרות ציחיו סל עולס: (ח) וסעי מקדס. סכל סמקרה כתיצ סעי צה"ל סדיעס סלה מנסיג סס עלס פרטי, כי לא יסכן לוור סלצרהס ירוסליס, וסחר סרדיק נראה כי עיר סחרת סיה ססמי עי סכל סיהס גדולה מוסרת ידועס לספך סחרת סכל מוקוס עם ס"ל סדיעס, וצערי צי עמון סיהס עיר ססמי עי כנו סחמר (צירויס י"ט ג') סורדס עי עכ"ד, סחנס מו סענה על צח וסלמנה צקרק (סופטיס ח') סשר סחחות סצ"ס חורס על ס"ל סדיעס. ולא מלכוטו סכל סמקרה סחמיס סס קרקר סחר עד סוולך לסודעס, לכן יוסר נראה כי עי גס קרקר אינס סמות עלניס כ"א סמות חולריס, ונקדסו כן ע"ס מוקריסס, וידענו כי עי לסון סרצו וסומה סהו, וצנו סס צמרה עיר וקדסו לעיר צסס סכרה, וכן קרקר לסון סריסס סהו, ועל סמות מוקומות סלה וחי נופל עלייס ס"ל סדיעס, וסולס על עיר סקקלס על סס סצנה לא יסול ס"ל ידיעס (ס"ל): ויקרא. ת"ל וללי, וי"ע לסון סכרה, כמו ויקדסו לסניו סצך (ברשית מ"א) סהיה מרכיז ומסרסס סלסו יס, ולסצה זו נטי סלסו צין סתי עירות גדולות צית אל ועי למען יצו סציס לסמוע צקדסו צסס ס', וצצ"ד חרי לסני, ויקדסו ללי, ד"ל סחמיל מנייר: (י"א) וסגו גא ידעת. סנה לא סגיע ססעס סיס לרלו על יסך ידעתי זס יניס רציס כי יסס מרסס חס (ס"י) לדצרו מלת ידעתי נפרד מן סנה לא ומסוצר עם כי ססה, חס אינו לפי ססעס דמלת ידעתי מוטעס צצ"ק, גס לא ידעתי לכיון ענין דלסג סלסון סנה לא, לכן י"ל כי מלת ידעתי סהו מענין ידע חדע פני לסך (מסלי כ"ז) סטעמו נתינת דעת על סדצ וסימח כוונה ומסעצה לססגיט עליו סיעצ (צעלכטיג, צעלצרג, אויפעמקרוסס). כלסון סחלמוד יסצ דעתיס ומדכר, וטעס סנה לא ידעתי, עתה סגיע ססעס סחי מוכרת לסת דעתי ומסצצתי איך סחסיג (איך מוסס נון צעלכטיג זיין. צעלצרג, אויפעמקרוסס) ומצחר סינת דצד זס וסחר, כי ססה וגר, וסרגו ור', כלומר יסן סיפת מרסס חס צנקל יסוצצ מוס צין סטופי זסו סרגו חוסי, מלת כי כמלת יען על סכסה, כמו כי עסיס זסח סחור ססה, כי סמעת לקול סחקר סלדמה, סעס"י וססמיסס סס סצות סגורמות עונס סחור לכן הקדים לסניסס מלת כי, כן כלן סויפי סה סצה לסריגה סקדים לסני מלת כי: (י"ג) אחתי אה. ירלס סכסס דצעתך סככמה סחתי לצלי סיוחק לי עוד לססה רק כסחתי וסגיה וצו לא סהיה מלך ציאת איסור כלל, וללי חס נספי ממות.

כי אין לדמות ענין האישות שהיה נובח קודם מית למה שאחריו. כי קודם מית היה אדם פוגע אשה בשוק אם ראה הוא והיא להנשא ומכניסה לחוך ציחו וצוועלה ציחו וצין ענמו ותהיה לו לאשה (כמו שכתוב הרמזים ריש הלכות אישות), גם אז לא היה נובח הגידושין בשטר כריתות, רק משוייזאנה וציחו וישלמנה לענמה או משתלם היא מתחת רשותו ותלך לה, ואין הדבר תלוי בו לבד אלא כ"י שיראה הוא או היא לפרוע זה מזה פורשין (כמ"ש הרמזים פ"ט מומלכים ה"ח), והוא מציב פ"ח שאין להם לצני נח גרושין או ששניהם מגרשין זא"ז אשתו ומגרשתו וכו"ה צירושלמי, הנה צוה עלת אברהם היא נכונה מאוד, כי לא היה דרך אחרת לפניו להגיל את נפשו ממות ולהגילה גם היא מעשות צה המזימה, כי גם אם הערה ממות נפשו צוה לא היה מוילה מלהתעולל צה, לכן התיעץ עם שרה אשתו שזהלקתה צע"כ לאחר הנבלים, יתרו שניהם להחזיר קשור האישות והנשואין שציניהן ולא תהיה רק פנויה המותרת לכל העולם: ואף שכלל התורה שמה את התורה כחוקה, צמר צוה להתנהב כדין צני נח, כי לא היה מלווה צמלות התורה וכמו שנשא יעקב שתי אשיות ועומד נשא דורות, לפי שראו צעין חכמתם המועיליות הגדולות שיתילדו מזה (כמ"ש צם' נפש המיים אמר"ח וולאזין בשער א' פכ"א), ככה שניה אברהם צוה להתנהב כדין מלות צני נח להלל נפשו. ועוד שלא היה לו מקום קצוה ליטצ צו, כי כל פעם היה נוסע ממוקום למקום, לא היה אפשר לו להתנהב בכל פעם עפ"י ד"ת לפוטרה צבט ולהחזירה, לכן עשה עכ"פ מה שמוציא צו מדין צ"ה, וכמ"ש (וירא כי י"ג) ואמר לה וגו' אל כל המוקום אשר נצוה שמה אמרי לי אחי הוא, וצמח כשלא היה לו צרות המונעות כאשר צה עליו הווי לשמוע צקול שרה, ולגרש את הגר התנהב כד"ח, ככתוב (וירא כ"ח י"ד) וישלחה שחרגם צו יצ"ע ופטרה צגיטא, ולפי שלא הייתה שרה מוגרשת רק מדין צ"ה לא מדי"ח, לכן הותפס אציוולך לאמר לה, והיא צעולת צעל: ולשון אמרי נא אין צמחון צו אמירה צעלמח הפך האמת, שתשקר אישיות שצה ותאמר אשתו פנויה אני לבד. אצל מכוונת אמירה אמתית, שאין לה לאברהם שום התקרבות אחרת רק שהיא אשתו והיינו שהסדרה צמח ממונו ואינה רולה להיות עוד לו לאשה, כי צמח מקוונות יעמם לשון אמירה על היות הדבר והשתנותו מומעמד זה למעמד אחר לא על אמירה ריקנית, כמו קדוש יאמר לו (ישעיה ד') כלומר קדוש יהיה (הייליג גענאנט ווערדען, הייליג זיין), עיר ההרס יאמר לאחת (שם י"ט) רנה לומר עתירה להיות הרובה וחרבה, ומשרתי אלהינו יאמר לכם (שם כ"א) פירש יהו משרתי, לא יאמר לך עוד עוזבה לא יאמר עוד שמונה (שם כ"ב) רנה לומר לא תהיה עוזבה ושמונה, יאמר להם לא עמי אחר יאמר להם צני (הושע ב') פירש לא תהיה צמחור לא עמי, כל לשונות אלה של אמירה יורו על היותם והשתנותם מומעמד זה למעמד אחר, ועם הנחת שם אחר גם על השתנות הדבר מומעמד למעמד הוא, כי עיקר שרש אחר שתי אותיות מר לשון תמורה, כמו ולא ימיר אותו כמ"ש רש"י, שצמחירה יש צה הנחת מעמדות, מומעמד הדומי למעמד הדבור, כי צדומי יאמר האדם צמעמד אחד פשוט, וכל שיעתק אל הדבור הנה הוא ממיר את מעמד השחיקה צמעמד הדבור, והונה שם אחר ציחור אל הדבור השכלי, מפאת שיש צו תמורות צליורים וענינים שכלים (ועוד שצדבור ואמירה יולא האדם מומעמד צע"ח ממוסרי הדבור ויצא למעמד צע"ח מדבר, כי צוה לבד האדם מוצל מכל צע"ח וזהו מעלתו ויעקריה להיותם נפש מי רוח מומללה), וכן נקרא הענק המחליף צאילן היולא צמקום ענק הנכרת אמרי, כמו שלשה גרגרים צראש אמרי, כעוצת המורש והאמיר (ישעיה), והוא מומלכת הגנים כשרואין איזה ענק שמועט אצד כמו אז כורחין אותו כדי לתת מקום להלמית נשם או סמוך לו ענק מדש והוא הנקרא אמיר, והוא ג"כ מלשון תמורה ותליפין, כעם אם יכרת ועוד יחליף, והפעל מן אמיר יתאמרו כל פועלי און (תהלים ל"ד) דהיינו שיעלו אמירים חדשים, שילמית מועלמם אחר שהיו דכאים ושפלים, (או יתאמרו, ימירו ויחליפו מומעמד רשעה זו אל מעמד רשעה אחרת ע"ד היום אומר לו כך וממר אומר לו כך עד שילך ויעצור לזר, וצוה דומה לרישא דקרא ידברו עתק, כלומר ידברו ממיר להעתיק ולעקור עמם (פֶּאֶרְטֵיקֶקֶען) ממה שעומדים צו מן המדות הטובות והמעשים הטובים יתרחקו להמונע מזה, וכן ילכו הלך ופחות עד שנשארים ערים מכל מדה נכונה), וקמורו את ה' האומרת היום, ו' האמירך, וממה שמואלו לשון אמירה צלא חליף ולעמשה ממור (ש"ב י"ט) ימורך למיזמה (תהלים קל"ט) יש סמך לדברים אלו שעיקר שרש אמירה הוא מר, וכן כאן אמרי נח כולל ג"כ השתנותה ותמורתה מומעמד האישות אל מעמד פנוי, שאינה קרובה אליו רק מלד האשיות (נעננו דין עהעננחאגענד), ולמה שפירש"י את ה' האומרת ו' האמירך לשון הצלה והפרכה, יש לכלול צמאמר אמרי נח גם ענין ההפרכה והצלה מן קשר האישות, ועמ"ש ריש ויקרא צמלת לאמר: למען יושב לי בעבורך. ר"ל ישיגי טויה צענין הכוונת אל עמך וגוסך (אין צענערעפֶּאֶר דיינער), דומח לזה אחרת האדמה צעבורך (צראשית ג') שפירשוהו האדמה תהיה אחרת כדי שגיע

לך לער וזקן וממנה, וכן כאן צאמרד אחותי את תהיה הכנה וכזה גורמת אל השגת טובה גדולה, והטובה הגדולה היא בעבורך ר"ל צענין הטוב צד, כי אף אם תצטלי לאחד מהם לא תהיה מדרך נבלה וטומאה, כי פנויה תהיה כאשר נסתלק ממך איסור האישות וסרי את מותרת להם, אבל אם נפרש ייטיב לי צעצוק, שצנצנך ייטיבו עמדי, ואת תהי' סבה להשיגי מהם מזה ומתן, תהיה התמיה הגדולה על הצרכים הצניו אהוב ה' איך יסכים שאתה תדקת עם ערלים תשכב, עם החומלת לקבל מתנות כשיצאו עליה ויחללוה ויהי צעולת צעל והוא מוצע מלות צני נח, ורמזין אמר שצאמת חטא חטאה גדולה וזה עד שנגזר על צניו גירות ד' מלות שנה, ואין נראה כן מדעת רבותינו שמונו (אבות דר"י פ"ג) ענין זה צללי י' נסיונות שנסה זו הקצ"ה את א"א והוא עמד בכולם, ואם היה זו עון אשר חטא איך יתצורו לו לזכות, וכן מונה שאתה צמדת ע"פ ויזכר אלהים את הצרכים וישלח את לוט, מהו זכירתו של הצרכים על לוט, ששמוע לוט שאתה הצרכים צמדים על שדה אשותו היא ולא גילה לדבר לפיכך חם הקצ"ה עליו, מצואר מזה דעתם שלא חטא הצרכים וזה מחלומה, ועוד דגזירות גירות ארבע מלות שנה שצצצית בין הצמדים היה מוקדם לזמן ירידתו למגרים חמשה שנים, כי פרשת צרית צין הצמדים היא מוקדמת לפרשת לך לך לדעת רבותינו, כמו שיצא לפנינו. גם ממה שאמרנו שצמך ששחק לוט על אומרו אחותי היא נעשה כצנו וירש ארץ עמון ומואב (ע"פ דברים ז' ה'), הנה אין חטא צאמדת הצרכים. גם מלת צעצוק מתנגד לפירוש זה, כי מדרך הכתובים להשתמש צמלת צעצוק עם המושג המתאחר, כו"פ (צ"פ צא, צעצוק זה עשה ה' לי), ולדבריהם יהיה מלת צעצוק כאן על הסבה הגורמת, וזה הפך הוראתו. ועוד לפירושם איך יקדים הצרכים הכרוחת מזה ומתן שהוא הטפל ואחר זהללת נפשו מן הסכנה שהוא העיקר. ומלכד זה יש לעורר עומ"ס רש"י ייטב לי יתנו לי מתנות, ממה שפירש (צ"פ שמו"א ח' ב') כשהסיר ממוקד צל"י הוא לשון הפעיל, וכשהסיר צמיריק הוא לשון יפעל כגון וייטב צעניו לשון הוטב, ע"פ. דעתו מוצאת שם כי ייטב ציר"ל חרוקה היא פעולה צלתי יולדת לזולתה אבל עומדת צעממה, וטעם ייטב לי יהיה טוב לי (ענין דבריו דר"ה צ"פ תשא לו ל"ב על לא ייך — וכן מ"ש רש"י ולא צרכים היטיב צעצורה, היטיב פרעה, אינו מוכרח, כי מלאכיהו גם עומד, התייטיב מנה אנון (נחום ג') דתרגומו האם טבא, וכן כי ייטב אל אצי (ש"א כ') פ' יהיה טוב אל אצי (ע"פ רש"י) כן נמי לא צרכים היטיב פ' לא צרכים היה טוב (וואר וואהל): (טו) ויהי לו צאן, אם פרעה נתן לו הלאו והעצדים היה ראוי לומו ויתן לו כמו שנאמר צאצומלך, גם לא יתכן לקרוא טובת הנאה אם נתן לו מתנה גדולה כו עצדים שפחות לכן צק וגמלים, והנה צמלך סדום שהיה נותן לו את הכרם לא רלה לקבל ואין יקבלם מפרעה, אבל פירוש ויהי לו לאן כלומר נשאר לו, כענין יהי לך אשר לך, ר"ל שלא לקח ממנו את אשר היה לו, ולכוונה זו אמר אח"כ וישלחו אותו ואת אשתו ואת כל אשר לו לומו שלא לקחו משלו דבר (רצ"ח ור"ש) וכתב"ע והו"ל מדי"ל:

יג (ח) אל גא תהי מריבה. יש הצדל צין ריב ומריבה, ריב שם הפעולה, ומריבה שם הענין שצצצילו הריב (שטריינצאכט) (רו"ה): כי אנשים אחים אצחגו. כל אנשים שצמקרא יורה על חסודים כלם אנשים ראשי צני (ש"א י"ג ג') ונתת לאמתך זרע אנשים (ש"א י"א) ערש"י, ונתן שתי סבות למניעת המריבה, הא' שהעריבה מנו"י צין פחותים וכצדים לא צין חסודי ערך, הב' מלך קרבת משפחה ראוי קרבת הדעת והאהבה זה לזה לא פירוד הלצבות ומריבה, (מאנגעני, פערואלנדטע זינד ויר) והאשכנזי השמיני לתרגם מלת אנשים כי מיותר הי' צעניו: (ט) אם השמאל וגו' ואם הימין. תרגומו אם את לנפוג וכו' ואם את לדנוא, וכן יאמרו המפרשים, אם אתה תצטר השמאל, ולא יתחל לן זהוספת דבר"י על לשון המקרא, גם הי' יכול לומו צלשון כוחם אם תשמאל ואם תימין לכן ר"ל שאין כאן חסוד לשון כי מלת לפניך ישרת גם כאן, וזה, לפניך אין פירושו קדמך (פ"ר דיר) הפך האחור, אבל פירושו נטיית הממשלה והרלון לצמור צו (ריכוונג, ווענדונג) מנעין לא פנה אל רהצים, כי פנה אל אלהים אחרים, לכן ישמע מלת פנים על הבקשה (פערלאנגען, וואונג) כי פניית הדעת מתחייבת אל הבקשה. וכל המצקש דבר טובה דעתו ומחשבתו על כל לדדי הענין ויחפש סבות נכוחות המציאות אל השגת המצוקה, מזה אמר (ויכ"א י"ט) נשאתי עיני ר"ל קבלתי מצוקתך, וכן חודנו ישועות פני (תהלים מ"ג) הוא ית' המושיע בכל דבר שאני פונה לבקשו (עומ"ס) ואחמק זי"ד יו"ד אל פניו ישלם לו) ואומר כאן, כל הארץ לפניך, ר"ל כל הארץ היא לפניית דעתך עליו לנאל מצוקתך (דאם גאנצע לאנד שטעהט לו דיינעם וואונגע) אם השמאל אם הימין, ר"ל כל אחד משני הצדדים האלה הוא לפניך, ר"ל לנאלת מצוקתך, כי מלת לפניך תשמש גם לאלה. על הה"א שצמלות ואימיה ואשמאליה יאמר דר"ה שהן נוספות. וכבר עורכנו צממה יקומות כי כל ההי"ן שצמעים שמשצדים המצמדים לזרים אינו כן, כי יורה כולם על עשיית הפעולה כולן טוב

חזו וצנפס מפלס, וכן כאן אמר אברהם, כלל עוד אקח אחיו אלד שהוא כנגד אלד שתצחור אחי, אף שיהי הרצו גרוע מלד: (י) כי בלה משקח. ענינו צעלה מעסק, והוא שם דבר תחת שם אחד (רדק), ויותר מתחבר לפרשו כלל תוספת וכלל חסרון, ומסקה שם על הירדן, והרנן הירדן הי' מעסק כולה (כניל): בגן ה'. שאינו לריד להשקות כי הנגר מעסקה אחת כיוצא וזה יולא מעדן להשקות את בגן, וכן ארץ מלכים הגילום עולה מעסקה אחת כידוע עוד היום, (רוה''): (יא) כבר הירדן. חיל ויציע מישר ירדן. לרש"י (לקמן י"ד ה') מישור של ירדן כבר שמו, אבל לרמב"ן שם כבר הירדן, לשון מישור ממש הוא, וכן יקרא צלה"ק שהנדרות מתפשטים צהם צמורות המים הנגרים המושקים שם, ולכן אמר, ואל תעמוד בכל הכבר ההרה המלגל, וכן כר נחשו, לצדו כרים האלן ועמקים יעצמו צר פעמים יכפלו המלה, ופעמים יסירו הכפל, כמו צה עין, ויקראו ג"כ השלוחים המהירים צהם זה לכרים ולגלים, וכן צברהרות שם לגמלים המהירים שהזכירם צמלמוד, גמלא פרחא, ומומו מוכרר בצפולין, וכ"ד הרד"ק, כבר ענינו מישור. ולשון הרש"פ שם כבר כר שהנחתו ראשונה על שטח דשן ושמן שהצמחות הרועות צו מתפעמות ציור, כמו כר נחשו (ישע' ל'), לצדו כרים האלן (תהלים ק"ה), והאלן הרועות צו נקראו צהם האחד כרים, עם חלב כרים (דברים ל"ב), מרס כרים ועתהים (ישע' ל"ד), ע"פ שרועים על הכר. ונקרא השטח המוצ והדשן כר מלשון כרי וספירה ע"פ שמוסרין וכוזין סביבו חרין עמוק להפליט מומו למלוחית המים המעוששים והסמולים המפסידים את הארע, לפיכך נקרא כר (אצבע שפאקען), אלא כשהוא קטן צמדת שטחו יקרא כר, והעוסק בצמדות הכרים יקרא אכר, כמו אכר ולמדו (ירמ' י"א), אכרים וכוזמים (דמ"ב כ"ו). אומנם כשהכבר גדול הרבה ומתפשט לאכרו ולכרצו ציורר אז נקרא כבר (אוינו), כי כפלת הכ' של כבר להוראת ההפלה והרצוי כדרך כל הפוליס, שהכפלתם מורה על רצוי הדבר והפלתו, כגון כרר, פחלחל, אדעס, ושם כבר להוראת גדול הכר וקוצן כרים הרבה, ועל שיהי כל שטח האוכר הירדן מושך טולו כר נחשו, לכן נקרא כבר הירדן: וישע' ל"ח מקדם. ידענו כי כבר הירדן מוציח לציח אל ולעי, והם היו צין ציח אל וצין העי, ואם כן מאי מקדם? ודברי רש"י כאן חמושים שם הפך המליחות וכבר העיר עליהם הראש, ולזה כתבו המפרשים שאין מקדם מקדם העולם כי אם מקדם ציח אל, כלומר שנקם מן המקום אשר קראו קדם לציח אל לנחית העולם. וצאור מקדם כמו צקדם לזה לוור מלד קדם של חיי ואחד משמותי המים לשמש צמקום צ"ח, והוא דומק גדול, ונראה לזה חרגס חונקלם מקדם צקדמיתא, ענין קדימה צומן, להרוע כי לוט הקדים עלמו צמחית מקום שצחו להתרחק מאברהם, ומלד המוסר הי' ראוי אליו להמתין ולהשאיר לאברהם הנחיה צחיה לך יצחק למוקם שצחו: (יד) אחרי הפרד לוש. כי שרשעו ענוו הי' הדבור פורס מומו (רש"י), ולעיל שהי' לוט אללו וכתיב (י"ב ז') וירא הי' אל אברהם, בצוחה שעה כשר הי' (חוב' צמוטי אונטרס), וצוה נכון דלעיל (י"ב ד') כתיב וילך אחו לוט, וכאן (י"ב ח') כתיב ולוט עמו, כי צעת רשעתו שהלוכו עם אברהם אינו רק כשפל לגבי עיקר לכן אמר עמו, אומנם צעת כשרותו יאמר אחו שירה על ההשמות. עומם צחיי שרה ורגלי האנשים אשר אחו: (טו) לך אחנגה. לא הגחילה צפועל לאברהם רק לזרעו, וטעם לך ולזרעך, אתה תחזיק צמחנה מעכשיו להנחילה לזרעך, כו"פ רצוחינו ידועה הי' להם מאצותיהם (רמב"ן) וגם אברהם עלמו הי' צעיני המוטצים כשיח אלהים ונשוא פנים (רש"י). (טז) למנות את עפר. לא נוכל לפרש למנות ענין מקסר ומנין דהא מוצא צמופת שיש מנין ומקסר לעפר הארץ כו"פ הכסם כ"י קדריא צב' האילים, אבל מלת למנות סי' ענין חשיבות (שפאקען) מן ואחריתו יהי' מנון (משלי כ"ט), ועמו הי' חפסרי להגביל חשיבות עפר הארץ, גם זרעך יונה ככה יהי' חשיבות זרעך, כלומר כחשיבות עפר הארץ לתועלת העולם לענין חיים הגשמיים ככה יהי' תועלת זרעך ליוצאי חזל לענין חיים הרוחניים, שצמחניעותם יכירו וידעו כל יושבי חזל את האלהי' האמת, דומה לזה אמרו צמדרצציי (עשפטים ק"ה) והי' זרעך כעפר הארץ מה ההוא עפר עלמא מתצרך צגיני, וצמדרי (כז) אמרו על ושמתי את זרעך כעפר הארץ מה עפר הארץ מקוף העולם ועד סופו כך צניק יהי' מפתחים מקוף העולם ועד סופו ומה עפר הארץ אינו מתצרך אלא צמים אף ישראל אינם מתצרכים אלא צמות המורה שמתעלה למי' ומה עפר תכלה את כלי מתכות והוא קיים לעולם כך ישראל קיים לעולם, ומה עפר עשוי דיש צניק עשויים דיש. (עומם צצלק צמי מנה עפר יעקב) ועומם צצבלת (ט"ז ח') מן הוא:

יד (ה) את רפאים. ספור המלחמה שפעו אברהם מלכים את הממשה ושאברהם הכו את רפאים והחזים והאחיים והחורי, כראים דברי מותר, אחר שלא הי' צענין זה פעולה נמשכת לאברהם, והי' הספיק לוור וילא מלך קדום ומלך גוי ויערכו מלחמה צעמק השדים את כדלעומר וגו', וכל אשר הספור אין צו לורך כלל, ואמר הראש שצא להודיע שאלו המלכים נלחו צמלחמתם את רפאים

רפאים הזחים והאימים והמורי, ואלו הם אשר ניתנו לנבי לזו ולנבי עמו (כנחלה צפ' דברים), והורה לו שצדיק ירשנה בזה צדי ונבי עמו אל המקומות האלה, אשר שאזרם נלחם הרי כל מה שצבאו בלחמה נלחמה זכה זה חזרם, ועשו ולזו ירשו אותם מאזרם, לזה זה הספור מלכיות חיתן העיירות. (ט) את בדרלעמר. חן מלח את כלן לסימן הפעול כי אשר חסריו ארבעה מלכים את הממשה, גם חן עשמו כעסם עם, חונם הוא לסימן הפועל כמו וזה הארי ואת הדוד (ט"ז) ואת מלכיו שריו (כמניין ט') ורי מן הממורת (רור"ה): (י) וינפו. לשון ניסה נוטל על סור האדם מן המוקד מפני היקף הוזה לו מפני רדף, וזהו הוא כדל מלשון צריחה שזה נוטל על סור האדם מלחמה מוקד ואין רדף זה מלחמה היקף עמיד: ויפלו שם. מלכום נפלו להחצא שם, כענין על פני כל חסיו נפל, וכן כל ויפלו על פניו, שהרי הצלחת החכרים לא היו מלכים מיט אלא על שם שמוציאים מהם חלמה לעשות מיט (הכ"ל): (יב) בן אחי אברם. כבר ידענו מי הוא לזו, ולא זה הכתוב כלן רק להודיענו. מלא לקחו את לזו ורכשו ממנה היותו נכלל תוך שאר יושבי העיר ההיא רק לכנה פרכית שזו, כי רכוש כל שאר הממזנים לקחו ממנה אותם לכנה מורדם בזה ולחלחם עמם. אבל את לזו לקחו לכנה היותו זן אחי חזרם, וחזרם להיותו מולק עליהם בלחמה חלחלה ופרסם ברכים חלמה הכחצת אשר עמם לכן שגאחו כל האומות, כמו שאמר מלכי לך, אשר מנן לריך צידך, ופרסו אמרם מלך שבער, שהוא נמרוד לרבותינו, והוא אשר סרן משפט מות על חזרם להפילו בנצחן האש בזהו כשדים על ששירם האלילים, ואין שגאח כגאח הדם, לכן כאשר מלאו את לזו שזו אותו ולא רכשו למנוע הכעס את חזרם. ויתכן שזכורם לא המינו את לזו רק העליונות צמיים, מן יתמלל חזרם למדותו מהם, עיי' יצוא גם הוא לידם וימלאו מוקד להנקם גם זו, וצמחצת צ"י (פ"ו ז') כל הוא קרנא בגי"י דלחצרם הוה מלי טעמא בגין דהוה חזרם אפיק צני עלמא מפולחנא טורחא ואעיל לון צפולחנא דקצ"ה: (יג) לאברם העברי. בשאר מקומות לא החזיר רק שם חזרם לצדו וכאן ליקף גם שם יסורו שהוא עברי, כי רק וצמינה זו המעורר הפליט להגיד הדבר אליו, להיותו עברי, שהמעורר להחזיק בלחמה חלחלה הסך דעת אמרם שהוא נמרוד, מן הממזנים בלחמה זו, ואשר מוסתו הוכרם חזרם לעזוב ארץ מולדתו, זה יי' סנה גדולה לעורר את חזרם שגאח לעמוד נגדו וליקח את נקמתו מנו: לאברם העברי. צ"ר חיתא שלשה דעות טעם שם עברי, ה' שהוא שם משפחה להיותו מנבי צני טל עבר, ה' שהוא שם מקומי להיותו מעבר הכר וסאור מדרג בלשון עברי (כי שאר האומות סינו את לשון העברי המוקדם בלשונות אחרות לדעת רבותינו וקבעו להם כל אחד לשון לעמלו ככתוב נפרדו חיי הגוים בלחמם חיים ללשונו חונם חזרם החיוק בלשון זה), ודעה שלישית כל העולם כולו מעבר אחד והוא מעבר אחד. כי שם עבר ישמש גם על שני הפכים הממזנים דבר שלישי, כגון שני צבלי דיין הממזנים צדין, הנה נושא המשפט שצמינה הוא דבר ממוצע אשר עליו מעורבות טענותיהם, והם עלמא יקראו עבר אחד מה ועבר אחד שנגדו, או לדדים לך אחד מזה, ולד ח' שנגדו, כשמואל (ח' י"ד) אתם תהיו לעבר אחד ואני ויונתן לעבר אחד, וחזרם להיותו מולק עם חנני דורו חלחלה האומות האומות, זה היה דבר הממוצע בין שני הלדדים, וחזרם היה הלד שנגד כל דורו החולקים, על שם זה נקרא עברי (דער געגענזייטיגע), כי עבר ישמש ג"כ כמו מול וגד, כניהושע (כ"ז י"א) על עבר צני' (ובמח"כ לא פ"י כן). ואין ספק שדעה זו האחרונה להיותו כשם תואר לחזרם לעמוד יחידי בעולם בלחמה נגדה לכל חנני דורו מנחסי אל, הוא יותר עיקרי אליו, משכאמר שהוא שם משפחה או מקומי לזד, גם לא יתכן לוותר שטיקט טעם הנחת שם עברי יי' לזד לשם משפחה, כי מדרך הכתובים לייחס את הצלתי נודע בלשם המפורסם מנוט ציור, כמו קיש חני שאלו, מייחס קיש הצלתי נודע בשאלו המפורסם מלא, חונם חזרם להיותו המפורסם לזו בכתובים צמנשו הנכדים יותר מעבר, אשר רק מלד הקבלה ידענוהו לנציא, חן ייחס חזרם הנודע בעבר הצלתי נודע, וכן לא יתכן לוותר שטעם העיקרי יי' מלד מקומו, הלא גם שאר אומות רבות ה' חנני עבר הכר (כמלכים ח' ה') מלכי עבר הכר, זה לעד כי לא בלו רבותינו רק להודיע כי גם מלד המשפחה והמקומי מוסכם הנחת שם עברי לחזרם, אבל עיקר הנחתו עליו הוא מלד תלדו הנכד: (יד) עד דן. יקרא כן ציני המופטים כדכתיב ויקרא ללשם דן (יהושע י"ט), ומשה כסב כן בנחוא, וכמוהו מול הגלגל (דברים י"ג) כי הכאצ"ע, ויותר מפתח מה שחרגם הירושלמי ורדף עד דן דקיסריון, והוא ידוע לצבלי המכשור, ואינו דן אשר בסוף תמוס ארץ ישראל לנחמה, שזה הוא דן יען ככתוב (ט"ז כ"ד) ויצאו דנה יען ומכרתו וחתו לזן יען (דור"ה): (ט"ט) קנה שמים וארץ. כמו עושה שמים וארץ ע"י עשייתו קנאן להיות שלו (כס"י), ואלה שני פנים הם, כי יצוא לשון קנין בענין העשי', וכן כי חתה קנית כליות, שיכסול חסכניי בצנן חני, וכן הלא הוא חני קנין הוא ענך

עצם ויכונו, כי הלשון יאמר קנין צעשי, והספק אשר עשו צחק, ול"ג מלת קנה הוא לשון תיקון קדור הישרה והכנה, מענין מעוות לא יכול לחקן, תקן משלים הרצה (אדרענען, איינריכטענען) וכנס תקנה צדכותיו (פֿערקלערונג) להכנה וגדר שלא יצא לידי קלקול, וגם כלל תי"ז אמרו (גטין וי"ו) שמע קן קולמסא קן מגילתא, והוא תיקון וחתוך הקולמס, תיקון החלקת הקלף להיות ראויים לכתיבה (ע"ש רש"י), וכן הלא הוא אצ"ד קנך פירש"י תקנך בכל מיני תקון וכלשון ערבי יקרא להכנה קין, ואפשר שזה יקרא מדור העוף קן לשור, להיותו מוסדר ומוכן לשמירת האפרוחים והציצים כל יפלו לארץ ויחלקקלו, והוא ג"כ לשון תקנה וגם לצדכותיו מלת קנה ענין תקון, כי אמרו (צ"ר פמ"ג) קנה שמים וארץ מוסב על אצתם שהוא תיקון אמת העולם ומקלוקל מעשיהם ומשפטי דעותיהם בהכירו לציני אדם מליחותו ית' והשגחתו עליהם (ע"ש וצונחת כהונה וירי ונשה). וע"ד הפסוק נכסז אמת המאמר על הש"י, ויהי טעם קנה שמים וארץ מקיים אותם על מיקומם הראוי, מאורות השמים וכל צבאם מתוקנים ועומדים צדור הראוי ולא יאנו תקופת מהלכתם, וכן אלמלי הארץ וכל הצבאות עומדים בתקומם ומכונם הראוי, (וצמכרשצ"י פ"ו) קנה שמים וארץ מלך העולם ה' שם מלך הוא המוליד והמנהיג והמתקן ענין ארצי להיטירם על מכונם וסדרם הראוי: (ב) מגן צריך. כי צחק המלכים האלה ה' אמרפל שהוא ממרוד, והוא הוא המפורסם היותו לורר לאצתם על אשר התעצב לעיני כל את האלילים, וצפרקי דר"א איתא, אמרפל ומצריזו אמרו נחמיל ראשון צצן אחי אצתם ואח"כ נחמיל צו, וצאגדה אמרו, מרצ פתחו רשעים (אמרפל ומצריזו) להפיל עני ואצין (זה לוט) לטובת ישרי דרך (זה אצתם): (בב) הרימתי ידי. רש"י פי' לשון שבעה מרים אני את ידי אם אעבד לעלמי מן השמי, ולא הציתו וכן הכתוב דבר יקך כ"כ צעני אצתם עד שהולך שבעה לרזוי נפשו לצלי קמתו, וכי לא יהי זה צעקו אדם גדול כאצתם כשצונת הוא ומס, וצנד"ר אמרי (צצן הרימותי עשאו שירה הד"א זה אלי ואנוהו אלהי אבי וארומנונהו, לדעתם הרימותי ענינו רוממות השיר והשבח, וכן ידי כמו תודתי כענין רום ידיהו נשא (מצקוק) שפירושו העליונים יסאו קול תודה (עמ"ש צירים משה ידו, וצפ' ותרומת ידיך), וטעם המקרא יהי הרימותי ידי וגו' ארומם את אלהי הצמים צקול שיר ותודה שלא אצטרך ליקח מכל אשר לך (הפסען דאנק דאסם איך ניכט לו נעהמען דארף), כי צדקת ה' היא העשרתני ולא אצטרך לידי מתנת צ"י, ואם אקם פי' שלא אצטרך לקחת, כמו אם יראו את הארץ שפירושו שלא יראו. ולולי דצריהם הייתי אומר לשון הרימותי ידי אל ה' מענין הרים יד צמלך (צמ"א י"א) שהוא לשון מרידה, וטעם המקרא מרידה גדולה צמלכו של עולם היחה חסודה צעני אם אקם ממך מאוונה (איך ווירדע מיך דער עומפֿארוג פערשולדען זאללעט איך נעהמען), כי צזה היה נראה כללו משים אני צמחוני צאדם ולא צמי שטעושר ממנו לצד [ומלת אל להוראת ההתנגדות כמו הנני אליכם (יחזקאל י"ג) דמברונו הא אנה שלח רוגזא עליכון], וכן לשונם ומעלליהם אל השם (ישעי' ג' ח') פירש"י לנגדו ולהכעיסו וכן ויקם קין אל הכל אחי כלומר נגדו. וזהו פייס, ולא תאמר אני העשרתי, שלא תאמר, הוי"ו צמלת ולא צמקום ש"ן כמו דבר אל צני' ויסעו שיקעו, ולפירוש זה מלת אם כפשוטו וא"ל לפדשו לצלילה, ואין הרימותי עבר תמורה ציטוני מרים אני כלרש"י, כי צאנות הוא פעל עבר תלוי (קאניונקאטיפֿוס דוציטאטיפֿוס) צראיתת ח"פ שצ"ה, ח"פ הכו"ה כי כל פעל עבר וודאי (פרעטעריטוס אינדקאטיפֿוס) לעולם יקוד ה"א שלו צמקם סגול למדצר צעדו לו לכנס, כמו השיצורו אליך (לקמן מ"ד) הכינונו (ד"ה"א כ"ט) הכינותי לו שם (ט"ו י"ב), כל אלה צמפֿרים מדוייקים ה"ה צמט"ם, וכולם עוצרים וודאי צלא ספק וצלא חנאי, אצל פעל עבר תלוי יקוד ה"ה שלו צמקם פת"ם לעולם, כמו אם לא הצאותי אליך (לקמן מ"ג), עד אשר אם הציאם (צמדצר ל"ב), אם הניסותי (איז ל"א), כולם צמקם פת"ם ואין אחד מהם שפעולתם עזרם וודאי כי כולם תלויים הם צראיתת מלת אם שאללם שהיא מלת התנאי: (בג) מחוז ועד שרדך. מוט הוא תכשיתו של ראש (כצצנת מוטין שצראיתת הצבות, והן מוטין של משי שקוטרינן צהם שערותיהן, שרדך נעל מ"א ערכת מכאנא רכזות המנעל, וצא ע"ד מכך רגל ועד ראש, ונעל לשון נעילה ופתק הוא, וצדוצ הוא מקושר עם רגל והוא נחתק הרגל (שה) ומלאוהו על נחתק היד (האנדשה) ושלך נעלו (רות

ד') מתורגם נחתק ידו (רו"ה):

טז (א) אחר הדברים. צהצל שצין אחר ואחרי אית מחלוקות (צצראשית רצא פרשת מ"ג) יש אומרים כל אחר סמוך ואחרי מופלג, ואחרים אמרו צהסך, ורש"י חפש לו לעיקר כלשון ראשון: במחזה. הוא הפמות שצלשונות הנצוה, וגם צצלעם צן הככר נאמר כן, והוא כעין חזיון לילה ותלום, לכן אין לתמוה על המדרש שחזר אצתם אחרי אשר הוצעו פעם אחר פעם צזרע וצרכה, לפי שזאת הייתה לו כמדצר צחלום וחזיון, הלא תראה אחרי אשר נגלה אליו דבר ה' כאחד הנציחים כמ"ם והנה דבר ה' אליו, הנה צאנות ה' צאמון לצו ככתוב והאמין צה (רל"ש).
עומכרשצ"י

עומדרשצ"י פ"ח צ' ס"ח: (ב) מה תתן לי. פירשו צו מה חובלת יהיה בשר שתתן לי אחרי שאני כעורר צערך ואני הולך עירי צלי צנים, איך יולא ואין צל צצית זולתי אליעזר איש נכרי וממשק ואינו לא מצית אצו ולא מאלרי, ואותו הפקדתי על אשר לי, והנה אני ענות ואבד שכרי אשר הצטחתי צו כי איש נכרי יירשני. — והדבר מתמי" שאצרה רשע המאמינים ימות על חובלת מדומה מי שירש וממו, כי איך פסק כי הצטח שכתך הרבה קולד אינו על טובות זמניות הנחשנים לאין ותמו לכל הולך צדק אמת אף כי לאצרה אהוב ה', וכ"א (צצה פ' זו) אמר הקצ"ה שכתך הרבה מאלד שכתך מתוקן לעתיד לצוא, ועוד יפלא אחרי שכתך הצטיח ה' לאצרה לאמר (יג ט"ו) כי כל הארץ אשר אתה רואה לך אחננה ולזרעך עד עולם ושומתי זרעך כעפר הארץ, למה האמין הצטחיות אלה ויתרעם כעת לאמר מה תתן לי ואנכי הולך עירי, וכאילו הכן חסוד צעיני יותר משכר עו"ה, ועוד איך יחיש מן הצנים, הלא צלותן הזמנים עיקר הולדת צנים היתה צלותו סך צנים שהי' צו אז אצרהם צן ע"ה שנים, וגם אציו הולידו צהיותו צן ע"ה, לכן הגרסה צרות מאלד זה כמתמי" על עצמו ומשחומם על הצטח שכתך הרבה מאלד, אחרי שראה היותו צממלד הגרוע להיות נמנה עם מי שאלמר עליו צדק עונם (ירמיה כ"ב) כתבו את האיש הזה עירי גבר לא יללם, הי' לצו נוקפו עליו מן אשמת נפשו סצצה עליו להיות נכרת מארץ החיים ולנוד צקבל רפאים, אשר מאלד פשעם נגזר עליהם עונם כריתות הנפש ועיריים ימותו, וכמאלמר המשורר האלהי הנה נחלת ה' צנים וגו' אשתך כגפן פוריה וגו' צניך כשתילי זיתים וגו' כי כן יצורך גבר ירח ה' (ע' מוכדרשצ"י וירא ד' קט"ו וצוילא ד' קפ"ח), ולאיש אשר אשר אלה לו איך יתכן הצטח שכתך הרבה מאלד, והורה לנו הכחוד צזה גדול מועלת א"א איך הקטין צעיניו כל מעשי לדקותיו אשר עשה מימיו, והיתה הדלגה צלצצו מן מחסרן שלמות נפשו נחרלה עליו משפט עושה עול להיות עירי, והיתה הצטח השכר עליו כשני הפכים צושה אחר, ולזה אמר מה תתן לי כמתמי"? והוא דרך מינה, כמו מה עשית לנו ומה חטאתי לך, והכי איתא צמדרשצ"י אמר ליה קצ"ה לאצרה אכני מנן לך צהאי עלמא שכתך הרבה מאלד צעלמא דחתי, מיד אשתר אצרה צרח דחממלד ואמר מה תתן לי דהא ירענא דלא יקבל אגר ולמעיל ציה צהסוד עלמא צר נס דלא אוליד צר, ועל דא אמר מה תתן לי, דהא לא תתן לי דלא זכינא ציה דצר נס דלא זכה צצנין צהאי עלמא לא זכה צהסוד עלמא לאלעלא גו פגודא ע"ס. וצמדרש הנעלם (פ' כי חלל ד' מ"א) כל מי שאין לו צנים צעולם הזה הוא כאילו לא נצרה ולא היה ונקרה עירי מן עוה"צ ומן עוה"ב: וכן משק ביתי. א"ת צר פרנסא הדין די צציתי, ולדעת המפרשים שרשו שקק והוא מענין שוקק צו (ישעיה ל"ג) צעיניו ההליכה צממיות, וטעמו האיש שכל עניני הצית הולכים ומתנהגים על ידו, ודור"ה אמר שהמים שרש כמ"ס של מלך משך וטעמו הקציות והממיות צמקום שלא יחו משם, ומאלנו שם דצר ממסק חרול (לפני צ'), וטעם צן משק ציתי הקצועה צציתי שלא יחו משם. ויותר נכון ל"ל שהוא מענין משקיות אשה אל אחותה (יחזקאל ג') שעיניו התחצרות ודקות כלשון חוצרות אשה אל אחותה (שם א' ע') וכן ומשק ידי לפי (חיוז ל"א) הדצקתי ידי לפי לכותמו לפי שלא להוליד דצר משפה ולחוץ. וכן דקק וסלום נסרן (תהלים פ"ה) ורגיל צממנה ומשקין מים צמים (צילה י"י) כלומר התחצרות מים צמים. וטעם משק ציתי הממוצר אחי והמורצק צהצעה עמדי (אחאנגער, פערצורענער) נגד מה שאמר תחלה עירי שהוא ממוצר צן להשתעשע עמו כאצ עם צנו, אליעזר עבדי הוא לי לחצרת מרעים והוא לצדו אחי להשתעשע אמו צהצעה. עמ"ס צוישק יעקב לרסל: (ג) הן לי. לדעת המפרשים יש גם צמאלמר זה תרעומות נגדו ית', והנה מלצד שאין למשוד לשהוב ה' ע"י, גם הוא מאלמר מיותר, כי הם הדצרים צעלום צממלמר הקודם, וככל ענין צמלות שורות, וגם הגינה קשה שהפסיקה מלת לי צו"ק מונה שאחריו, כי ה' ראוי צעעם ממוצר, וכל צהתנהג אציו חוקן צזה כמו שהוא ראוי לעזרה ה' צממת, שנית כל עניניו אל גזרת הפליון ית' ולירא לצקס דצר מן לא ית' צו תקנתו, לכן אחר אמרו תחלה ואנכי הולך עירי, התעורר דעמו עליו צל יהיה נתפס צלשטו וצמממעות דצרו"ה אלה כתרעומות. לכן גלה דעמו כי נהפוך הוא, צממממה גמורה וצנפס חפלה הוא מוקבל מה שנגזר עליו להיות עירי, והו' "הן לי" מלת הן משמשת להצדיק דצרי חצירו (רעכטסאנצערקענונגסווארט) כמורגל דצרי רצותיו האומר לחצרו מנה לי צידך וח"ל הן, וכן לצן אמר ליעקב הן לו יהי כדצק צממלת הן הצדיק לכן חציעת יעקב (עמ"ס צצראשית הן גרשת אחתי, וצוישק הן אלוני לא ידע), וטעם הן לי משפט אמת ולדק הוא לי (עם געשיעהט מיר רעכט) שלא נתת לי זרע. ולפי המוצא (לקמן ט"ו) צ' הנה נא עמרני) שהמכוון צמלת הן והנה לשון הגאה הרגיל צצותיו, יש לפרשו כן גם כאן, וטעם הן לי. הגאה יש לי צממממה נחיתת זרע (אנגעגעסס איז'עס' מיר) חוה יותר נכון, מתחלה אני צכל לצ מה שהסכימה כמתן העליונה עלי לצלי נתן זרע, כי אלה המניצ לכל צריותך טובות לצלי חכלית, ואם היתה לצבות

למזכתי לא הייתי מונע מונני את הערצה הזאת, ונעוץ אני שמניעת הזרע מונני הוא ממדת מוכך עלי, כי סן לא יהיה זרע צדך ואינו הבן. וסמורים לפי זה מוצדק, דליתא החם, אמר אזרחים לפני הקצ"ה רבצ"ע חם עמיד להעמיד צנים שיכעיסוך מוטב לי להשאיר ערירי. — ואחרי קבלו צהצזה גזרת אלהים עליו צמניעת הזרע התפלל על עצדו נאמן ביתו שהוא ישאר אחריו צמקום זרע, עז"ל והנה בן ציתי מלת והנה ישמע על הצקשה, כי כמו שישמע מלת הן להודעת קבלת דברי סברו וסייכצו דבריו צעיניו (כמ"ס צס"ס רש"י ותיצ"ע), ככה ישמע מלת הנה לצקשת קבלת הדברים לשמוע וסייכצו צעיניו לשמוע ולהתללות לדבריו, כמו (ירמ' י"ט ז') הנה לא אלוני, דח"ל הנה צצנו, וכן כל הנה לא האלתי (שצמפלה אזרחים על סדום) מוצ"ע הנה צצנו, וצמיר צמדכר רבה ד, רי"ד ואני הנה לקחתי את הלוים, ואני הנה צצממה וצרכן. ואני הנה נתתי לך (קרת י"ט ס') תיב"ע ואנא צמדור יהצית לך. וכן כחצו רש"י סס צסס ספרי. וסכרסס והנה בן ציתי תומר (מאנע מיין הויצגעקסע מיך ערצען). ויתכן שאין כוונתו בזה ירושת הממון כ"ל ירושת האמונה האמיתית, כי ענין ירושה הוא העתקת דבר מרשות לרשות, וישומע גם צענין הרומני, כי על התורה העתקת מידור לדור ויולדת מרשות האבות לרשות הבנים נאמר מורשה קהלת יעקב, ולחיות שאליעזר למד מונע האמונה האמיתית וכמו שספרו ד"ל סה"ס דולה ומשקה מתורת רבו לשאמר, וע"ז אסעצידו ניסין לאזרחים צדמשק, וסה"ס זיו חיקונין דומה לאזרחים, וסה"ס שלש צילר, ועליו אמרו, יסס שיתכן של עצדי אצות, יסס רחילת רגל עצדי אצות. הנה למעלתו הגדולה הזאת מאלו אזרחים ראוי להתפלל עליו להשאיר הוא אחריו צמקום זרע. אמנם הוא ית' הרדיעו לא יירשך זה, כלומר האמונה האמיתית לא תהי' נעמקת מונך ע"ז אליעזר כי לא תתנצל אלנו אל זרעו אחריו. וכמ"ס צפרקי דר"א (פכ"ד) כי כל הגשם אשר עשו צמך לא נמשך לזרעם אחריהם. והנה מולדא אמר צלשון עמיד "בן ציתי יירש אחי" סורסס צרורס שאינו. מדכר מירושת הקנינים שאינם צלים ליורש רק אחר פטירת המוריש, אזל אמר צלשון "יורש אחי" וזה על ירושה הרומנית, כי אליעזר צמיי אזרחים ככר נתעלה צמעלה הגפלאס להסקות לאחרים מתורת רבו ולהודיעם ידיעות אלהית, אמנם מיריעתו ית' שלא תתנצל ירושה הרומנית הלוו גם לזרעו אחריו, לכן אמר לא יירשך זה, רק אשר ילא מנעיך הוא יירשך. הוא צעלמו יירש אחיך ירושה הרומנית למרסס צרנים מליחותו ית' ואחריותו וכדומה מנעוועת אמתיות, ומנעו תתנצל ירושה זו גם לזרעו אחריו, כמו שאמר כה יהיה זרעך. שיהיו דומים לכוכבי מרום צאכוסס להאיר ליוצאי תצל אור דעת אלהים: (ה) וספר הכוכבים, מאמר וספור כראה כמאמר צטל, כי על דכר שצעייתו צלתי אספרי צמחלט לא יאמר אדם למצרו עשה זאת, כי לא יוליא דצרו לצטלה (עמ"ס צפסוק חס יוכל איס למנות את עפר הארץ), וכל כי מלת וספור הוא מוקר אף שסמיי"ץ צשריא, כמו עת ספור ועת רקוד, והמוקר כקרא ג"כ סס הפעל (נאמנע וסרצ'י) והורססו כסס דכר כמו עשה דקקס ומשפט (משל כ"א) צמקום עשיית דקקס, קקס סמנה מה עוז (סס) קקית סכנה, וכן וספור הכוכבים כמו ומספר הכוכבים, וסוהו מתוצר למה שאמר הצט לא הסמיינה, וסעמו יציע אל הסמייס ואל ומספר הכוכבים (שציערנע לאהל) חס חוכל לספור אוחס, ויתכן לומר ג"כ כי ענין ספירה שאמר כאן לא על הכמות כ"א על האיכות כמו כי עמה לעדי מספור (איוב י"א), וכל לעדי יספור (סס ל"א), שאין ענינם לדעת כמות מלעדי רגליו אזל ענינם העיין וססגסה על איכות לעדי וססגסוי וכן סצעה סצוועת מספר לך ענינם על כמות ואיכות הימים כמ"ס, וכן משמע מונס ססיים כאן לאמר כה יהיה זרעך, כי מלת כה לא מלחצו על שיעור הכמות רק על איכות, כמו למה תעשה כה לעצדך, כה אמר עצדך יעקב, וסעסס על איכות הכוכבים המאירים לארץ ולדורים עליה, וכמאמר הכתוב (דניאל י"ב) והסעסילס זיהירו כסר הרקיע ומלדקי הרצים ככוכבים לעולם ועד: (ו) ויחשבה לו צדקה. כל שמאמר וסאמן צה' אינו מוסב על הצעתה הזרע כי אין בזה שצמ לאזרחים צאמונת הצעסה זו, כי אין זה יולא מגדר התולדות כי צאוחס הזמן עיקר תולדות הבנים ה' צאוחס סך השנים שסיה צו אזרחים, אזל הוא מוסב על מה שסצעייתו ה' צסכר עולס הנה, צאמרו אליו סכרך הרבה מאלו, וסוהו כי חס הים מלות ה' כמותל האדון אל עצדו שמועלת העולה מן הצווי הילא לחועלת המנעס האדון הים מוקס לומר שאין מהרלוי סיצעית ה' על סכר העולם הנה כי צאוחס זה הים סכר עולם הנה מוקיב צגייע לוי סרלוי לו, וצאמונת אין מלות ה' כמותל האדון לעצדו לסיומו ית' אינו מקבל מועלת מחולתו, ככתוב חס סססלת מה תפעל צו וסס דקקת מה תמן לו, אזל כל מלותיו סס לרסססות כססנו ולמועלת גופינו וכמותל הרופס לכולס שמועלת הלווי הילא למנעו סססו סססולס, ולא יעלה על הדעת שסאשכר תסרפס סססולס יתצע מן הרופס ממן סכר על שמוע מלותיו, וגס חס יצטיס הרופס את סססולס סכר, לשמוע מלות תרופס מליו, הילאמן סססולס לדצרו ולא יסציעסו רק כמסליג צדכרים לצד, ולזה סצס סכסו את אזרחים צסאמינו לדצרי ה' צסצמסת סכרו לעולם

לעולם הזה, לפי שהוא דומה וממש כמחיתה שבר הכותל לחולה, וכן אם הכותל שלם ישלם שבר לחולה על שמעו ומותיו, הנה הוא מתחמד עם החולה ועושה עמו לפניו משורת הדין, ככה מתן שבר עולם הזה הוא מלך חסדו ית' וכמאמר המשורר האלקי (תהלים כ"ז) ולך ה' חסד כי אתה תשלם לאדם כמעשהו, וכמו כן אמר פה ויחשבה לו לדקה, מתן שבר עולם הזה שהבטיחו מעד להגות לפנים משורת הדין, והבדל שצין לך ללדקה ידוע, שלדק הוא מה שמגיע לפי מדת הדין, ולדקה מה שלפנים משורת הדין, ואף ששם שבר ומחורב בפעלים בלשון זכר, כמו כי שבר הוא לכם, זהו שברי, מיי מלאכותו גם בלשון נקבה שהמחצות התיי כמו משכורתך, והתי משכורתך שלמה, ושפיר ימורב חליו מלת ויחשבה בזה"ל הנקבה, ובמדרשנו"י (נשא קמ"ח א') ויחשבה לו לדקה, הוא שמענה דקציה משנה לאברהם, ולא אחישנה בלצלי, ח"ל הכי חוקימנה אברהם ודאי משנה לקצ"ה. ע"ש: צדקה. מעשה טוב לפני משורת הדין, וכן כמעט כל לשון דקה, לך הוא משורת הדין ולדקה לפני משורה (וואלפלטאט), וכן משפט לשון העברי ברוב השמות כמחוספ' ה"א בסוף מגדלת הענין ומולדירו, כגון ישע ישועה, אור אורה, רעע רעעה, מטא מטאה, ולפעמים מוסף עוד ה"א שנית כגון עול עולה עולתה, לך לרה לרה (ל"ט), עמ"ש צוהרם וידנה אשר ציחור וצפ' שלם צעונה זה: (ז) ויאמר אליו. דע דלתחא דקדר עולם, ולרא' צרי"ה בל"ב מדות, ולתלמודא דידן, פרשם זו דברת צין הצהרים לאמר קודם פרשת לך לך, כשילא אברהם פעם ראשונה מתקן, ואו היה צן מצעים שנה, ואח"כ חזר לתקן ונשתתה שם חמש שנים, ואו ילא פעם שניה, וע"ז נאמר (ר"ט לך לך) ואברהם צן ע"ה שנים בלחמו ומתקן, אלא דלתחא דקדר עולם, כל הפרשיות מריש לך לך עד כאן נאמרו על הסדר שידידתו למארים ולמלחמותו במלכים היה בשנת ע"ה לחיי אברהם. אמנם לתלמודא דידן גם פרשת מלחמות המלכים (ויחי ציני אמרפל) ע"כ היא מוקדמת לפי לך לך, ואו היה אברהם צן ע"ה שנים (ע' חוס' צרכות ז' ד"ה לא היה וחוס' שנת י' ד"ה ושל), וזהו מחייב צן מה שטען באלה על צמורת הארע וירושם הארץ, הן לי לא נחת זרע, צמה ארע כי אירענה", ובפרשיות הקדמות לא טען עליהם, (לך לך י"ב ז') לזרעך חתן את הארץ הזאת, (ושם י"ג י"ד) כי את כל הארץ אשר אתה רואה לך אמננה, הנה שם קבל הצמורות האלה בתורה וצן שם מוצא, כי כל אלה היה מאומרות למה שהובטח עליהם תחלה: אני דו, כאן אמר לשון אני וצמתן תורה אמר לשון אנכי כי יס הבדל גדול צין אני לאנכי לנש"ת, כי כאשר יאמר אני יהיה גוף המדבר כשוא של תאר שלו, והתואר הוא נושא, וצמלת אנכי הוא להפך שגוף המדבר הוא הנושא והתואר הוא כשוא, המעל צה כשיאמר אני עומד יהיה התואר עומד נושא המאמר (זוציעקט) ומלת אני דהיינו גוף המדבר כשואו (פרעדיקאט), ויהי העומדת הטעם על מלת עומד ומלת אני דהיינו גוף המדבר אנכי עומד יהי מלת אנכי נושא ומלת עומד כשואו ויהי העומדת הטעם על מלת אנכי, ומלת עומד מאמר צפ"ט, כמו אנכי עומד צין ה' (דברים ה') מלת אנכי בתלשח שהוא טעם ומפסיק ומלת עומד בפסוק דצוק למה שאחריו, וכ"ה ברוב המקומות שיצא מלת אנכי בטעם ומפסיק, והבדל צין שיהיה גוף המדבר נושא או שיהיה כשוא לתאר שלו הוא, כשיהיה גוף המדבר נושא הוא שולל גופים אחרים ומשיהיה לם זה התואר, וכשיהיה התואר נושא הוא שולל משיהיה לגוף המדבר שאר תוארים, כשיאמר ער"ו אני עומד הוא שולל משיהיה גוף המדבר יושב או שוכב, וכשיאמר אנכי עומד שאו מלת אנכי נושא הוא שולל משיהיה גופים אחרים עומדים, ויהי הדיוק אנכי דוקא עומד ולא אחרים עומדים; ומה הענין כשיאמר קין השומר אחי אביו הכונה, האם אנכי לצדי שומר אחי ולא אביו ואמו, וכן צמאמר ואירא כי עירם אנכי פי' כל שאר צע"ח ים לם מערות או נוטות או קשקשים כדמות כקות אצל אני לצדי ערם לכן יראתי, וכן כי שטאה אנכי אני לצדי שטאה אצל רמל ארובה, יעקב אמר אנכי עשו בכוך, ויוסף אמר אני יוסף אחיכם, כי צמאמר ראשון היה הספק אם המציא את המטעמים הוא עשו, לפיכך אמר אנכי עשו ולא אחר עשו (עמ"ש"), אצל צמאמר שני שלם היה שם שם ספק כלל אם זה הגוף הוא יוסף כי לא היה עולה על הדעת שיוסף קיים ועיקר מה היה לרץ להודיע שיש כאן גוף שיש לו תואר יוסף לכן אמר אני יוסף, וכן עשו שלם ידע מאומה ממה שקרה קודם צואו אמר קחם אני צק עשו: כלל הדבר מלת אני תשמע על הבדל גוף המדבר בתואר זולת תואר, ואנכי תשמע בהבדל גוף המדבר בגוף זולת גוף, (ער"ז סובצים דברי רש"י שמות ז' צצחור אני ה' ע"ש). חה הבדל צין כאן למתן תורה, כאן הוי' צ"ה נושא לעלם המדבר, ושולל צה שאין לו תוארים של צריות, לכן אמר אני ה', לפי שאברהם עדיין לא היה לו הכרה גמורה שהוא ית' ים לו תואר הוי' צ"ה לכן אמר אני ה' להודיעו שיש לו זה התואר; אמנם צמ"ח מלת אנכי נושא להוי' צ"ה, ואינו שולל צה שאין לתאר מלא תואר נכבד זה, כי כבד ידעו ישראל מאבותיהם שהצורא צ"ה נקרא בשם הוי' צ"ה, ולא צה שם רק להחמיק את השניות, שאין שני לו, לכן אמר שם אנכי ה'

ר"ל לא אחר, לכן בטעם התחתון מלת אנכי בטפחא שהוא טעם נפשיק, ור' אליהו נשוא למלת אנכי נאמרה, ואשר הולאחיד הוא מאמר חדש אם שהוא נשוא לר' אליהו, או נשוא למלת אנכי, וכלילי מאמר אנכי ה"א, ואנכי אשר הולאחיד, והבן ע"ז, ור' ר"ש לא נאמר כאן בלשון מראה, וכן מילה נאמר וירא ה', אומנם שם לא נאמר אני ה' כ"א אל שדי, והוא מה שאמר צפ' וארץ ושמי ה' לא נדעתי להם, כי צבי"ט שכתוב מראה כגון וירא אליי ה' או הנראה לא החל"ט שם העולם ית': מאור בשדים. היות נכון מ"ש הרא"ש שאין המקום נקרא חור בשדים, אבל פי' אם בשדים, כמו שלישיית צלור תבעיר (יחזקאל) וכן חור לו צליון ותגור (ישעיה), ואמר קרא וימת הן צלור בשדים כלומר מת צעיר מולדתו ארם נהרים ע"י האש ששרפוהו הכשדים, וכמו שספרו לנו רבותינו (ערש"י). וצ"ת צלור איננה להוראת המקום רק לאופן הניתח שלל היתה מיתחתו מיתח טעניית רק ע"י מעשה אדם נאש, והצ"ת הוא צ"ת הכלי כמו הכרו צחר; וכן וילא חתם מחור בשדים פי' שילאו מפני אש הכשדים והמ"ם כמ"ס, מרוב כל, ומטעם נציאי, שפי' מפני, ואמר כאן "הולאחיד מחור בשדים" פי' מנצחן האש, ולפי"י מפורש בקרא הכס שסיפרו לנו רבותינו שנעשה לאצתם נצטן שהפילו לחור, ולא נלמדך לצלור מלת חור כמו צלורים כבדו ה', ומאורת לפעונו: (ח) במה אדע כי. לדעתי אין צמאמר זה שום שאלה ובקשה, כי חלילה לאהוב ה' להסתפק צמאמת דבורו ית' וצקיונו, כי מלת אדע הוא ענין גדולה ורוממות וחשיבות כמו ידעתיך צטם שפי' הגאון כדחתיך צטם כמ"ס ראצ"ע שם, וכן ידעתי לנען אשר יורה (דלקמן) פי' הרמז"ן גדלתי ורוממותי, כמו מה אדם ותדעוהו, וכן ידעתיך צטם, ולפי"ט שם הוא לשון חבה ואהבה, ולרמז"ן הוא אהבה וחבה הנראית צפועל מנע ע"י הכבוד והגדולה הנעשה בנאחז, ולפי"י מאמר "צמה אדע כי אירשנה" מחמר הנאמר לעלמו ולנפשו כמחמ"י על הפלגת הטובה הגדולה שיצטיחתי הש"י צזה, כי חסד אצרהם א"ע לעפר ואפר שפל מחל וכל מעשי דקדומו אשר עשה לא היו חסודים צעייני למאמה, ולא מלא צנפשו שום מעשה עד שיהיה ראוי לתשלות גמול ולגדולה זאת, ומכש"כ לזכות לו ולדורותיו אחריו צירטה נכבדת כזאת, כדך שאמר דוד (ש"צ ז') מי אנכי כי הצאתי עד הים, וכדך פליאה ותמיה אומר צנפשו "צמה אדע כי אירשנה", צמה אהיה חשוב וכבד כי צעייני המקום צ"ה (וואדוך זאללעט איד זא געאכטעט זיין דאסן !!) עד שאעלה לכל הגדולה והרוממות האת לשת עד עולם דבר כשגב כזה, ואין צמה שאלה המנפה על תשובה, אבל הוא מאמר תמיהה ופליאה, כמו מה אדם ותדעוהו, ופעל אדע דומה למלת חשב (ירמיה י"ז) חרץ מלחה ולא חשב, שציאורה תחא מיוצנת, וכן צכמה וקיומות. כן אדע אהיה מודע (ואלל צעליעצט, אנגעזעהען זיין), וכל פעלים עומדים מלד שם נפעלים מנעמם לא ע"י אשר יפרשם רש"י בלשון הופעל כמו וימרחו ורצו נעשו לו אנשי ריב, כזה הנגע, הוכה מנאחיתו וכמ"ס רוח"ה. הכה לפירוש זה צטם אצרהם בלד שלם צקיום מאמרו ית', כי כל דצריי חלה אינם כ"א לנפשו ולעלמו מלד ענותותו וספל ערכו צעייני, והמאמר הצא מנמו ית' אליי אח"י אינו תשובה לדצריי, כי לא היה כאן שאלה הגריה תשובה, אבל הוא רק תשובה מאמר צמה אדע לשת עד שגמר נתינת הארץ וצמה גמר כריחת הצרית עליו: והדעה מיוחסת מאמר צמה אדע לשת עד שגמר על צמיו הגירוש, איננה מוכחמת, כי יש סבות אחרות לזה כנודע מן המנצחים, ועמ"ס אח"י צפסוק גר יהיה זרעך. וכבר העיד הרב הגדול צדה לדרך (פ' שמות) נמנו וגמרו שלמים וגם רבים, שכל הטעמים המוכרים צמנ' מרים וצמדשים על גלות מלרים התלויים צמטא אצרהם, לא צאו כ"א ליתן טעם למה הודיע הקצ"ה הגלות לאצרהם וליערו צזה, אבל הגלות עלמו יש לו טעמים אחרים. ע"ס: וצ"ר צמה אדע, לא בקורא תגר חלל כאומר צחיה זכות ע"ס: (ט) עגלה משלשח. שלשה עגלים (רש"י מרבותינו), אבל מפרשי הפסע ימאנו צזה כי משולשת הוא שם חואר לא שם המספר, גם שם עגלה הוא שם המין ולא יכול עליו שם המספר, לכן פי' הראצ"ע משלשת צה שלם שנים, ולהרד"ק פי' משולשת שלישי לצפן, אומנם דעת רבותינו נאמנת וקיימת יותר כמ"ס רוח"ה, כי התוארים על דרכים שונים, יש תואר שהוא נלקח משרשו כמו אדם מאדמה אשה מאיש, ויש תואר ע"ד מקרה כמו נשה מן הנשים ומשיחיהו, וצריעה כי רעה היתה צציתו (ד"ה ז') ואי כבוד כי גלה כבוד מישאאל (ש"א ד'), ויש תואר נגד אחרים כמו מלך גם חלילה, ויש שהתואר צעלמו כמו חכם גבור, וכולם מחוצרים מנעם ומקרה, וכזה תארי המספר, כי מי שהוא צמדרגה שניה למלך יקרא מננה, ומי שהוא צמדרגה שלישיית יתואר צטם שלישי, והנה התואר כנגד אחר צמדרגה, ויתואר צטם שני שלישי ורצעיני לאחרים צמנין, ויתואר הדבר צטם משולש ומרובע כשהמספר שלשה וארבעה צו צעלמו, כמו שולחן משולש כשיש צו ג' ללעות, ומרובע צעל ארבע ללעות, וכן והסוד המשולש (קסלת ד') כסול שלש ר"ל צעל ג' חוטין, כמיה עגלה משלשת ואיל משולש, וצעבור היות עגלה עז ואיל שמות המייים אשר לא יתכן צזה הכפלות מלד עגל

עמם לזרם כ"א מלך אישיותיכם, לכן פירשו מלך המספר על הפרטים, שהשלוש יהיה צלל מין ומין, העגלה צללה שלש עגלים, וכן העז והאיל דוגמת והמוט המשולש, אולם עגלה צללה שלש שנים לא יתכן להתאר צמם משולש כ"א צמם שלשית, וכן איל מין ג' שנים יתואר שלשית, חסו שאמרו (ר"י גוס' פרה) ח"י לא שומעתי חלל שלשית^ט (ר"ל פרה שלשית) א"ל מה לשון שלשית אמר ליה צ"ע אם חסו אומר שלשית לאחרון צמנין (ר"ל שלשית לצטן שכולה צלילה שלשית) וכשחמה אומר שלשית צללה שלש שנים (שלשית כ"ה הניקוד האמתי ור"כ הגרסא עם ודלא כצעל חוי"ט ע"ש), כיונא^י צו כרס רצעי אם חסו אומר רצעי רצעי לאחרים צמנין, וכשחמה אומר רצעי צן חרבע שנים. ע"כ. ואין להשיב עליהם מלך הסגל כי הם היו צקאים צלשון יתח^י ונמנו, לכן גם בשמותי הלשון חסר קבלת רצותינו נדרוך ונלכה צאורחותם כי מהם חלל חורה: (יב) אימה חשבה. אימה צטעם חציר חס יורה שפירושו אימה אימה חשבה גדולה, ואם היה חשבה חסר לאימה (פ"כטערע אנגסט) היה ראוי להיות אימה צטעם מרכא (רש"ל), זעמ"ש ר"פ נח איש לדיק תמים: (יג) גר יהיה זרעך. הגזרה היטה שיהיו ח' טנה צין גירות צין צארץ לא להם וצין עצדות וענוי, כאלו יאמר קתם צגירות קתם צארץ לא להם וקתם עצדות, שכלל היה מספיק לאמר והיה זרעך צארץ לא להם ועצדות חס ידוע שהוא גר, חלל אחר כן לכלול חס יתחק, כי יתחק היה גר צא"י ועליו כאמר גר יהיה זרעך, חלל לא יאמר עליו שיהיה גר צארץ לא לו, חלל יעקב וצניו עליהם כאמר צארץ לא להם דהיינו צארם ששם נולדו השננים (רש"ש), ועם זה הגיד קורות השעצור והענוי העתידים לקאת דורות וחרעו צבתם, כי חתום זה לא קרה להם צדורות הלדיקים, צב"ז שהחל מהשננים קיים לא החליל השעצור חלל קרה כאשר העוו חס דרכם, כמו שהעיד הנביא צאמרו וימרו ולא חסו חלי איש שקולי עיניהם לא השליכו וחס גלולי מלרים לא עזרו ואומר לשפוך חס חמתי עליהם לכלות חסי צהם צתוך חרץ מלרים ואעם למען שמי, ור"י הגיד למען ידעו דור אחרון צקבלה כי דבר ה' הוא, ולא יתקו הדבר לזולתו, כענין הנביא צאמרו ואגיד לך מלא צטרם חסא השומעתיך פן חאמר ענני עשם (רע"ס). ומלות גר יהיה זרעך חרגם חונקלות וצ"ע דירין יהיו צנך (וואהגען, אויפהאלטען) וענינו דירת ערלי, והמחנהם מלת גר (פרעמדלינג) אין לו התקשרות צארץ לא להם: ועבדום. ועצדו חס הגוים הם, ואין לפרש שהגוים יעצדו אותם, דא"כ היה לו לומר ועצדו צהם, וענו אותם הגוים; חרבע מלות טנה וצאמרו חתומם גרוחם חיל שנים, מעדות הכחוז, ומוטצ צ"י וגר שלשים טנה וחרבע מלות טנה, וכחם חלריך חרענ"ן עם צפ' צא, צענין שלשים שנתמסר, יע"ש. ולדעתי אין לזרץ לחריכות צזה, כי הלשון המקרא עלמו כחציב חרצר, כי יש הצל צין אחרי כן צלא וי"ו. לצין ואחרי כן צוי"ו. צלא וי"ו יורה על חסיפות ציחם חרצר המאחר אל המוקדם חלי, וצוי"ו יורה על המאחרות והמתהוות צין המוקדם והמאחר, חמר (צא י"א) עור נגע חסר חציא על פרעה וגר אחרי כן יטל חסכם ואמר (שמות ג' ב') ורכיני חס מלרים צכל נפלאותי וגר ואחרי כן יטל חסכם, כי צצוא נגע האחרונה שהיה מכת צבורות חיר, צחותה נגע קס פרעה צחלי חליה, ולעק לאו מתוך עניי גם חסו גם כל העם, ולא היה שום שיהיו זמני צין ציחם חנגע והשלוח, לכן חמר אחרי כן יטל צלא וי"ו, חתום צמכות הקדומים למכת צבורות הנקראים נפלאות (כי מכת צבורות קראן הכחוז שפטים, כחוז וגלחלי חסכם צצורע נעויה וצשפטים גדולים) (ואח"כ וי' חסר צהם קרצ עור צללות העם, וכשחמה עור להחללות צללות עד צא עליו השפטים הגדולים, לכן חמר ואחרי כן צוי"ו. כי חיר"ו חרחת חתומות, כלומר ועור אחרי כן (חמר נאכסער), והנה צלילה צשעה שהחללה פרעה לשלחם לא ילאו ישראל, לצלי היות כעצד חצורם צהצח צלילה, ולא ילאו עד חור הצוקר, כחוז (צא י"ב חיר"א) צעלם היום הזה ילאו, לכן חמר חסה (צא י"א ח' ויחדו כל עצדיך חלה וגר לחמר לא חסו וגר ואחרי כן חלל, לא חמר אחרי כן צלא וי"ו, כי חס חיר צריך ללאת חיר צלילה צאמרו לא חסו, חלל חמר צוי"ו להורות על שיהיו זמני שיהיה צין צקשמו ללאת וצין ייחחס צחמת, ואומר (צשעלותך ט' י"ו) ולפי העלות הענן מעל חסהל ואחרי כן יסעו, צא צוי"ו, כי צחמת היה שיהיו זמני צין הסחלקות הענן לנפיעתם, כחש"ש ע"ש, וחמר (אחרי ט"ז כ"ו כ"ח) ורצץ חס חצור צמים ואחרי כן יצוא חל חתומה, חסוף וי"ו, כי אחרי חסצילה חיר עדיין חסור לצוא חל חתומה כי חסור יוס חסור לכחם למחנה חכיה, וחירו מותר עד חערב צשקיעת חתומה, וצר"ש חיי טרה חמר ואחרי כן קצר חרבה, חמר עליו צמכרעצ"י (שם ד' קכ"ח צ') חמי ואחרי כן ע"ש שהיה מספיק צין חקיין והקצורה, וכן חלן חמר ואחרי כן ילאו צוי"ו, יורה על חתומות השלשים טנה, והוא חסור: (יד) וגם את חגוי. וגם לרצות ד' מלכיות (רש"י) וע"ד חפט חמר כאשר דחתי חס צניך צגלות וענוי על עון חסר חסור גם חס חגוי חסר יעצדו חון על

על המונח אשר יעשו להם, והנכון צעירי כי טעם וגם, אע"פ שאני גורמי על זרעך להיות גרים ועצודם וענו אחס אעפ"כ אספוט את הגוי אשר יעצודו על אשר יעשו להם ולא יסערו צעודו שיעשו גורמי, והטעם כשהיך קנאתי לירושלם ולליון קנאה גדולה וקף גדול אני קף על השלחנים אשר אני קנאתי מעט והמה עזרו לרעה, וכן היה צמרים שהוסיפו להרע כי השליכו את בנייהם ליאור וימירו את מייהם ותצבו לנחות את שונם, זה טעם דן חנני שאניא אחס צמשתם אם עשו כנגד עליהם, או הוסיפו להרע להם, וכבר הזכירו רבותינו ענין זה, אמרו (בשמות רבה) גזר הקציה שיהי ישראל משועבדים צמרים עמדו עליהם ושעבדום צחקו אמר הקציה היה להם לנהוג צם כעצדים ויעשו לרכיכם, אני קנאתי מעט והמה עזרו לרעה. (רמב"ן, ע"ש שהאריך עוד בנועם דברים) לפירושו מלת וגם כמו אעפ"כ (דענגף) ולא מנאתי דוגמתו ב"ק. ועוד הו"ל לקרא לפרש שלא ידן אחס רק על חוספות השיעצוד לא על השיעצוד שהוא לפי הגזירה. לכן י"ל כי זה נכלל במלת וגם, כי מצוה הוא שיעקר הוראת מלת גם הוא חוספת ורצוי (ד"ה פערמעהרונג, הינלופערג, דאס אינערמאקסיגע) כ"מ צ" נס ולשם יולד גם הוא, ומלת את ישמש גם ליחסי"ג שמונו, כמו כלאתי את העיר, מן העיר, מן הגוי, המוספת והרצוי של הגוי (דאס אינערמאקסיגע דעם סףלקעם) אשר יעצודו, כמנהגם לזנקלום דיפלחון צהון, כי חזר על הגעגד, כלומר המוספות והרצוי של הגוי אשר ירכימו ויאנסו אחס לשעבדם יותר מן הראוי (וואסמיז זיך לוא ארצייטען אנערציען ווערדען) אני אדון ואשפוט: ואמרי כן ילאו: אם יהיה המוכן במלת ואמרי כן האיסור בזמן (הערנאך, נאכטער) וי"ל שכלות ד' מלות שנה, או צמר העונשים אשר ידון אחס ילאו, היה די לומר ואז ילאו, ומדאמר ואמרי כן ילאו ב"ל שצא להודיענו טעם ללקיחת הכותש הגדול שהמונן הרב אשר יקחו אחס לא צאיסור גזל יצא להם, ולא ידונו כנחזים וסוללים ממון אחרים, אצל שלהם יקחו והוא שכל עבודתם זה זמן ארוך, מלת ואמרי, כמו אמרי הודיע אליהם אומך את כל זאת. אמרי אשר הטמאה, אשר ענינם המסובב מן הכנה (דעמאך, דעמאפאלגע) כלומר יליחם צרכים גדול מסובב להם מן העבודה, כי אין מהראוי שיעצודו המלרים צהון רב כזה, ויגיעתם לריק תהי וילאו מהם צידים ריקים, כי אמנם העבודה קצה ראויה ומחוייבת היא לקחת הכותש חילוף עבודתם חסו ואמרי כן ילאו (דעמאפאלגע ווערדען זיך אנגעהענגן מיט גראקסעם גוטע) ובמאמנם (סנהדרין ל"א) ציי מלרים תצבו חסו לנו כסף חסב שנטלתם, ח"ל חסו לנו שכל עבודה של ששים רבוא ששיעצדם ח"ל שנה, זהו הנכלל במלת ואמרי כן: יצאו ברכוש גדול. כל משכיל ע"כ יורה שאין רכוש המונן תכלית המוכן שיעצוד, כי היחלה איש לכבוד תחלה ענוי ועצדות בשביל הכותש ממון אחריו, הלא יאמר לא מעוקף ולא מדושף, גם הכי נמנע צחקו ית' להשפיע להם רכוש ממון צדק אחרת, ועוד רכוש ממון מכסף חסב הצל המה לכל משכיל ע"ד מלת ומוכרמים חסו לומר כי אחס דבר אליהם שמים זו שמוענו, ואף שהדברים כפשוטן, בכל זאת אין ספק כי רכוש נפשי היה תכלית המוכן שיעצוד, זה, אמרי שהטמים הוא ית' לאצרים להוליא זרע קודש ממונו שיהי ככזי שמים להאיר ליוצאי תבל אור אמתות מליחותו השגחתו ויכלתו וכדונתו מליעות אמתות, וירחם חכמתו העליונה כי למעלה גדולה כזו לא היו מגיעים אם היו יושבים בצורה נוחה שלום ושקט, גם לא היה צאופן זה מוקם לשיתחדש ציניהם המוסות הגדולות האמות והמופתים הנלכים להקדימם לפרסם צעולם על ידיהם ידיעות האמתות, גם לא היו מתרלים לקבל עליהם עול החורה והמלות, לכן הסכימה חכמתו העליונה ית' להכניע הדור שהוא תחת עול השיעצוד, כדי לנרסם כלרף את הכסף שיתצדדו ויתלצנו להיות זכים וטהורים, להסיר ממוכסם כל טומאה ולכלוף לזכך נפשו מכל דעה משושת, וע"י האמות והמופתים שנגשו צמרים על ידיהם, תתפרסם צרכים אמתות מליחותו השגחתו ויכלתו, כח"ש כמה פעמים למען חדע כי אני ה' בקרב הארץ, ונעשו ישראל מוכנים ורזויים להנאה אליה צלתי אומעי ולרשת החורה הקדושה, הנה זה הכותש הנפשי הגדול צערכו לצלי תכלית, אשר לתכליתו היה העיניו והשיעצוד, חסו צלי ספק המוכן העקבי שהודיעו ית' לאצרים צאמרו אליך ילאו צרכים גדול, וע"י אמר (ואתחנן ד' ב') ויליא אחס עכור הצדל מומרים להיות לו לעם נחלה, עממ"ש, וסייעני צה ידי מוהר"ש מן טוב, מדמלינו צהרצ צהרצ מקומת שמתדבר לכותש מלת רב, כי היה רכושם רב (לעיל י"ג) כי מלת רב צהרצ ראשונה יורה על רצוי הכמות, זה שייך יותר לכותש ממון, ושינה כאן, להצד לכותש מלת גדול, שורה צהרצ ראשונה על האיותות ומשינות הדבר, כי גדול ה', והאיש משה גדול, הנה יורה ציחור, שהמוכן צילאו צרכים גדול גם כותש נפשי, ודבריו נכונים מאוד: (טו) אל אבתך. צמות אצרים היו ע"ג איך יאמר הש"י שצוה אליהם, כי הנה גופו לא יקצר עם גופם, ונעשו תכלית שמהם צמחילם, וי' רש"י לתקן זה, למדך שפשה תרם תצורה, והר"א טען ע"י שלא אמר אל אציק כ"א אצותיך, ואם תרם עשה תצורה שאר אצותיו לא עשה; ואין זה טענה, דאיתא צמכדש"י (לך לך ע"ה) חסו צמחילם

חרם וכל בני צית' וכל בני מאתי, ונרעיו (זהר ר"ח) לנאצוי חרם אהרר צתיוצתא ואעיל לי ולאיתי וכלל מארי דההוא דרז בנן עדן. — ואפשר לפרש שהשחרות הנפש צנחיתות אחרי מיי הסבל הלז, להיותה תכלית הספן והרנון לכל המשתדלים בקנין שלמות נפשו, יקרא כהן אצותיך. והיה אצותיך שם ומפעל אזה שהוראתו הספן והרנון, וכבר מלאנו שם מזה השורש גם בכנוי כמו (חיוז ל"ד) אצי יצמן חיוז (פי' אצי תלמידי ורנני, מייך וואונט) כמו שפירש רש"י שם וכן מתורגם שם נצניא; וטעם חזא אל אצותיך, חזא אל הנועם העליון הנלמי אשר אליי תתאזה כעפן ותשתל לקרצ אליו (לוא דייכען ערוינטוועגן), עני' צנחקתי צנוות אצותם אחס ימוק; (י' חגור עישן. אונקלם חרם חגור דחן, ויציע אחר, מסיק חנאל וגומרין דאשא ומציער צניצין דגור, נראה שלא הצין מלת חגור לשם כלי המוסק לאפיה ולצטור (אשפן) שאין לו שייכות למראה, אף שהיה צדחתי, והצין דמלת חגור הוא מורכב משתי חציות, חן גור. מן הוא דבר המתפשט ומשתרע לארצו, כדעת האחרונים ממשקרי השורשים בשם חנין, נר הוא אש צארמי. והיה טעם חגור. אש המתהלך ומתמר ועולה (אויפטטייגענדעם פייער). וראיתי צראים דצרים הקרוצים לשמוע דהעשולשים שהזכיר צה, הם רנו למתן חורה, דומה למאמר, צריך חממא דהיצי אוריין תליתאי לעם תליתאי פי' תליתאי צירחא תליתאי ציומא תליתאי, והראה לו גם שהערצ רב כמעט יהיה קצה לבלות את ישראל. וידמה אותם לעיני שוירד על הפגרים לבלות אותם. ומעל עגל נפלת להם צורות אצרהם כחפלת משה זכור לצדקתם. ע"י אחר כהן וישצ אותם אצרהם, והזכיר עגל ולפיד אש כמו שהיה צומן חורה וכל העם רואים את הלפידים ויעל עשנו—וכן שלמה קרא את המורה בשם שלטים הלא כחצתי לך שלטים (משלי כ"ב) והמשולש שצמורה יתכן שהם שלטה דצרים שהעולם עומד עליהם המורה והעצורה וגמילות חסדים: (י"ח) ברת בריה. שם צרית ע"י צנית, וצנחתי צצנית, והוא לשון צריכה לרש"י, והוא מה ששני לדין צורקין להם אחיה דבר שהיו שניהם מחוייבים צו צפרעות, הן קיום או שלילה, חוץ מן החיוצים שכל אחד מחוייב לחצרו מאל המוסר והחצרה המדינית, כאלו תאמר שמתחייבין את עצמן לצוא זה לזה כשהוא עושה משהה לחמנות צנו וצנו או שלא לעשות דבר פלוני ופלוני, הנה החיוז ההוא יקרא צרית ע"ש שנתצרך צימוד להיות מוטות צין החדדים והוא הנושא, ומעל הצריכה של אותו החיוז יקרא כריתת, דהיינו כריתת דבר פלוני ותחובו מעשר דברי רשות שצין צני אדם, שכולם הם רשות חסר לצדו נכרת מהם ונעשה חיוז. כי על כל פסוק דבר לחיוז יאמר צלשון עצרי לשון כריתת, כמו ואת אשר גזר עליה, שצושים שצעים נחתך אל עומד, אהמו כורמים אהמה (נחמיה י"ד), וכל מה שיאמר העצרי קולץ דומים, קולץ הדבר, כולם מלשון כריתת שנקרת וכל השאר, והוא ענין כל כריתות צרית שצונקרא, כי החיוז ההפכתי המוצר צין החדדים יקרא צרית (וואסלפסליכט), וההצלה לעשות את הדבר ההיא מחוייב יקרא כריתת (צעשלוסס), והלדדים העושים זה יקראו כורתי צרית, ולפעמים עושים כורתי הצרית ציניהם אחיה דבר לכימן שיחפרסם שהם צעלי צרית, כאלו תאמר שנושאים על ראשיהם או צגדדיהם אחיה דבר לכימן הצרית-שציניהם, אותו הכימן יקרא אור הצרית (לייכען דער וואסלפסליכט), זה"ש זאת אור הצרית אשר אני נותן וגו', את קשתי נחתי צעקן, שהצרית צעלנו הוא שלא יהיה עוד מובל, והכריתה הוא שיהיה שלילת המצול חיוז לא רשות, וכורתי הצרית הם הש"י מאל חסר והצריות לד שני, והאות עליו הוא הקשת המוחסה ציום הגשם, וכן אור צרית המילה, והיה לאות צרית ציני וציניכס (לקמן י"ז), שהצרית הוא שיהיה הוא ית' לאלהים, והכריתה הוא החיוז צצו, והאות עליו המילה, וכן אור השצת והמועדים והתפילין, כי המורה כולה צעלמה תקרא צרית, כמו ספר הצרית, לוחות הצרית, ויגד לכם צריתו (דברים ד'), והאות על צרית המורה היא המילה והשצתות והתפילין. הנה אופני הצרית שנים, האחד שיחייבו החדדים זה לזה דצרים שוים, כענין שיחייבו העלבים לפייע זה את זה צעם וצמומן לעת האורך, והשנית מה שיחייבו החדדים זה לזה זה צעם זה צמומן זה צהכנסת תצווחות למדינה זה צהכנסת סמורות, וכענין ההתחייבות והתגאים שצין איש לאשתו; מהאופן האחרון הוא ענין הצרית שצין צני אדם למקום ציה, שצני אדם מחוייבים לקיים מצותיו ית', והוא המחייב להטיצין להם צכל מיני טובות, והגד"ל כתב (צפ"י) לספר הליציה פ"א ע"ח) ענין צרית הוא, אדם שיש לו חויז כנפשו ורלה שלא יפרש ממנו, אצל א"ל להיות מאלו, נותן לו דבר שכל מוגמרו ותשוקתו אלי, והם נקשרים ע"י הדבר ההוא, אף על פי שבוטל ממנו הדבר מכל מקום כל מחשבתו שם, והוא לשון צרית, והוא הצעקה שעל ידי הדבר ודאי לא יתפרד ממנו, וזהו ענין לשון כריתת שצורה מומנו הדבוק לו ונותן וכן הוא הקשת שהוא דבר מאלילותו ית', ונשתצשו צה כל הפילוסופים והמפרשים הגמטריים אחריהם, לפי שהוא דבר למעלה מן השכל. וכן המורה והמילה הן דצרים למעשים צין הבורא ית' וצין ישראל, וכל זה לפי שאין יכולת להשיג צעלמותו יתצרך, וכן היו לריבין ישראל צמסכן ומקדם לממעשים כמו ארון וכרובים, ונקרא ארון הצרית

הכרית הכלל לפי שאי אפשר להשיגו רק על ידי חלוצים, עכ"ל היקרים. וזוהי יותר נכון לשון כריחה הממוצר עם כרית, אשר לדעת המפרשים הוא קשה ההתוך, כי איך יונח כריחה והבדלת דבר המחלחל לשני חלקים, להורות על דבקות ואהבת הארץ, ויותר היה ראוי לכנון זה דבקות והתאחדות שני דברים הנפרדים. והנה לדעתו ככלל ענין נתינה בלשון כריחה וכדומה לטובו בשאר מקומות, ואחריה כריתי בצערם, הכני נותן את כריתי ואין ענין נתינה זה בלשון כריחה, כי גם בשאר לשונות משותף ענין החלוקה (טהיילען) צענין הכתיבה והשתתפות; ההשתתפות צלער מצדו והשתתף יקרא (טהיילענעמענד) כאילו הוא מתאחד עם מצדו ומונע גם לו חלק מה מן הלער והשתתפה, המודיע למצדו דבר מה יאמר (מיעטעטיילען דאס באכריכט) שצדדיו יהיה משותף עמו צדיעת הדבר, וכל אחד יש לו חלק זה, וכן מלך העושה חסד לאיש, ונותן לו דבר יקר או קורא לו בשם נכבד יאמר (ערטעטיילען גנאדע) כאילו נותן חלק מנכבד עמו למצדו. חננך יש הבדל בין לשון נתינה ובין לשון כריחה המשתמש בנתינה, כהבדל שבין חלק מנכבדו ליראיו ובין נתן מנכבדו לבשר ודם. חלק מנכבדו, נתן מנכבדו (צברכות י"ט) — והסן ע"ז: (י"ט) את הקני וגו'. משב כאן עשר אומות וכולם מונעין ובניו המחזרים צ"כ נח (י"ד י"ג) משונים צמחום, כי קני קני קדמי דכאן הם ארזי למדי מומי דשם. פרי דכאן הוא ערקי דשם, רפאים דכאן הוא מוי דשם, והא דלא משב כאן גם לידון וסיני היו יושבים על הגבול. סיני צדדום כ"ט (ישעיה מ"ט י"ב) יושבים צדדן הארץ, חננך לידון וסיני היו יושבים על הגבול. סיני צדדום כ"ט (ישעיה מ"ט י"ב) מארץ סיני תרגומו מארעה דרומא, ולידון בלשון כ"ט צבול נפתלי, ולפי שהיו יושבים מוץ לא"י לא משבם כאן, ולעמיד יתוספו גם חזו על נחלת א"י כמו שניצח יחזקאל שיתוסף לדרומה ולמפונה. (עין ד"ר סוף פרשה מ"ד) וקני לקחו בני עשו, וקני וקדמי לקחו עמון ומואב, כי היה ראוי לישראל, כ"ט (דברים א' ז') פנו וסעו לכם וזוהו הר האמורי ואל כל שכניו, ואמרו עליהם צפרי זה עמון ומואב ולדום (כלומר קני קני קדמי) וצמחא מרגלים לא יתן להם מעשו ומעמון ומואב (לכן סמך הכחוש (צבד דברים) אזהרה עשו ועמון ומואב לפרשת מרגלים) ולעמיד יירשו גם אלו כ"ט, אדום ומואב משלות ים וגו', לכן צפרת ואחמק (זין א') לא באמר רק ארץ שצעה עממיים, וצמרלות הסנה (צמות ג' ח') לא באמר רק ששה, כי הרבה לו סוף המעשה, והגרשני פנה מעמנו, וכן צפ' שופטים (כ' י"ז) לא הזכיר בגרשני לפי שפנה מעמנו ואין עליו הלוי המרס מחרימם, וצפ' צא (י"ג ה') לא משב רק חמשה כי שם אמר. ארץ זאת חלצ דבש, ופרי לא היה כן (הגר"א):

טז (ב) הנה נא עצרני. מלת הנה ישמע גם שמוע ההמשך, למצד שני משפטים שהאחד תולדת השני, זה סבה לזה, כמו הנה אחי הולך למות ולמה זה לי צדורה, חלק השני תולדת מחלק הראשון שצמחמר. ועמנו אחרי שאנני מעמול למיתה למה לי (דא איך וגו' וקלן) וכן הנה אחי מכה צמחמר אשר צדי על היום ונהפכו לדם, הפיכת הדם יהיה הנחש מן ההכאה, ולכן יקדם להם מלת הנה לשמוע ההמשך ותרגומו (דא), וכן כאן הנה נא ענני ה' מלדת, צא נא אל שפתי, אחרי שענני לכן צא (דא איך זא קאממע). מלת הן ישמע שמוע ההמשך, כמו הן קרצו ימין למות קרא את יהושע, הקריאה נמשכת ממצת קריצת הימים, הן גביר שמתיו לך ולכה אפה מה אעשה, מניעת הצרכה היא למצת היותו גביר עליך. הן עשו אחי איש שעיר אולי יעשני והייתי וגו'. ועד"ז הן לא הוצא את דמה אכל תאכלו אותו (שמיני י"ד), הן היום הקריצו וגו' ואכלתי וגו' שטאת (שם) הן עוד היום גדול, לא עת האסף — ונעתיקי המורה ללשון אשכנזי האחרונים הרגילו עמלם לתרגם צב"ע מלת הן הנה (איעטע) כמלת הקריאה (איעטעריקטיין, עומפ"ידונקסווארט), ואם תצדוק אחרים צעין יפה תמלא על הכוז שאין מקום צו אל מלת הקריאה, ובפרט כשהדבור נכח אל הש"י, כמו הן גרשת אותי היום, הן צני ישראל לא שמועו אלי; או כשהוא יתצדק המדבר, כמו הן קרצו ימין למות, הן האדם היה כאחד מנעו וכדומה, אין מן הראוי לתרגמו למלת הקריאה, אשר יורה אם התרגמות הפסוק והמיתיה צהפלותיה דצדור, אם לעורר כוונת השמוע אל אשר ידובר אליו, ואין כל אלה נאותים אליו יתצדק המרוחק מכל אלה תכלית הרימוק, ובלעדי כל אלה אין מתפארת בלשון להרבות כ"כ צמלות הקריאה, ונעטון יפה, כאשר יטעם כל חין צב"ע מלילה. עמ"ש צדך לך הן לי לא נתת זרע שם העיניו מדעת המהרגמים אונקלוס וצ"ע ומדעת רבותיו שיש צמלת הנה גם המכוון על ההתמרות דצד (איינויליגונג) והשתתפה צו, וענין הצקשה, ובאמת ענינים אלה קרובים זה לזה, כי ההתמרות דצד מן הדברים גורם להשתדל להשיגו ולצקשו, ואם השיגו ישמע צו, וראה שמה הסמך מלת הן על העושר והנכסים (הן ועושר צמחו) כי כל רגון וספן האדם צוה ומשתדל להשיגו והנה הוא שמת צו, וממלת הנה שוראחו ההתמרות דצד שמוע רבותיו לומר על דבר שהוא לפי הספן והרעון (צ"כ פ"ג) דין הניין

הדין לי יתרון לא הניין לי, כלומר העולם הכבד עשה הוא כחפני ורנוני. ואמר (ב"ר פט"ח) ואני אחנהלה לאחי להיני להני אני מהלך, ופרש"י והערוך להני צנחת והיינו כפי החפץ והרצון. (אחפ"ט, בעקבות) וכן לשונות הנאה הרגיל בדברי רבותינו, הרגלה להנות יהנה כחלישע, צדא צרות וחילנות להנות זהם צ"ל, כל הנחה מן עש"י וכדומה, כלם נוסחתיים מנחת הן והנה, לפי מכונו על ההתחלות בדבר והשנחה צו, לפי"ו המכוון מנחת הנני, מפני צדונוך (אין צין ויילג) וכן וחסיו לעלות ההרה (דברים א' ו"א) וחסיו כמו וחסרנו (אייגעוילליגט) הפך המיאון הקדום, ושמי הורחות שצמלת הנה על הרלון והמנוקש מכוונים במאמר (ישעיה ו"א) ראשון לליון הנה הכס, מלת הנה על ההתחלות, ומלת הכס על המנוקש, כלומר נחמה מנוקשם (איהר וואונט אינט צעוילליגט) וטעם המקרא, הדבור הראשון אשר יאמר לעתיד לליון היא "הנה הכס" כל הטובות והלחיות אשר נקשו מאז, עתה צאו ונתחלפו, וזה רישא דקרא דומה לסיפא: אבנה ממנה. צרות שאכנים לחי לתוך ציתי (רש"י) אשר שונתי צוה למה שיאמרו שהסנה לעקרות הוא השומן והדשות הסותמות ונעברי הזרע לקבל הזרע, ולכן נחמו האמהות לתת שפתן לצעליהן. כי גדלותן שפחה יורשת גזירתה שוכנת צחיק צעלה, יקבלו התפעלויות ולער גדול, ואולי תחשובה זאת ולערך יתמעט הדמות וכעוד דרש"י עם אספספוס קיסר, וזהו אצנה מונה ראה לומר בנסתה: כי"כ במנחה צלוה, ואין ספק שלא סמכו ע"י, כי אמנם עיקר תחלתם על העליון אשר העמירו אליו, ולקחת הלות לציתם היתה אללם להוליח כחיות הדבר אל הפועל באזה דוגמא ופי' כדעת הראשונים שכל גזירת עירין אין קיומם מוחלט ואפשרי הוא להתבטל בעוד שלא יאל לאיו פועלה דמיונות כעבודת צעין המנקות שהגיו יעקב בפרשת ואל: (ד) ויבא אל הגר ותהר. מציאה ראשונה (רש"י מרבותינו), דצריהם אלה מיוקדים על אחי פסקי הטעמים כו"ט רו"ה, צל מוקס שכתוב ויצא אליה ותהר צולם הפסקי צעלי הטעמים ציניהם במפסק היותר גדול שהוא הסילוק, והעמיד ויצא אליה צסוק פסוק, להפרידו מן ותהר שהוא תחלת הפסוק שאחריו, ככה עשה אלל צלה, גם אלל צת שוע, מוך מנמוקס זה שצברם יחד, להגיד שהציאה וההריון התאחדו יחד, לכן אמרו שתעצרה מציאה ראשונה; ומה שזכר על אמתה זה הוא הכתוב צמעשה יהודה ותמר, כי גם שם חזר צעל הטעמים יחד ויצא אליה ותהר לו (לקמן ל"ט), כי גם תמר נתעצרה מציאה היתה צעלמה כעבודת צקרא להדיא (והרש"י וצמנתת כהונה ויפה תאר נדחקו מאל צצחור כונת מאמר זה), ראה כי מדרשי חכמינו צבור הדקדוק מווקקים: (ה) חמשי עליך. שם חמס כאן יראה הורחות ענין הקלה הסרוק והציון (גערינגשטעונג, פערלעטונג), כמו חמסן מורה ויחללו קדשי (יחזקאל כ"ז) חללו קדש חמסן מורה (לפניה ב'), מלת חמס עומד נגד חלול להורחות חסרון והעדר הכבוד, ונאמר (משלי י"ד) צרות לראש לדיק ופי' רשעים יכסו חמס, כן חמס דסיפא נגד צרות דרישא, וכפירוש הגר"א שם יכסה חמס שמתקן את כל האדם ומדבר עליהם דברים רעים ומקללם, וזה ג"כ נקרא חמס, כמו שאמרו והארץ מלאה חמס גם הגזול היה לו חמס דברים לחקף את הגזלן, והיא הפך הדברה שענינו הפאר והתהלה, כענין והתצדק בצצו, מצדך רעבו צקול גדול; ועמנו כאן אחרי הודיעו ותקל גזירתה צעיניה, אמרה שרה חמסי עליך: ר"ל הציון ומסרון הכבוד מונח הוא צצצילך ועל ידיך: ותרא כי הרחה. ותרא ר"ל אתה אצרהם תראה כאשר הרחה הקילה צי מפני הריגה (תי"ז ותרא נכח זכר כמו ותרא את עני אצותינו). והיתה תערוות שרה לפני אצרהם לאמר, כל עוד היות השפחה צרשותי היתה נוסחת צי כבוד, ומיום תחי אותה צחיקך היא מקלה צכצודי, ועתה צעינים תראה אליה: וע"ז הסיבה אצרהם, הנה שפתך צידך וגו' כלומר אני אין עלי להוכיחה כי שפתך היא מנוקש, ומדך המוסר לא הוכחתי, דא"כ היה נראה כאילו אינה שפתך עוד, וצמנת איהן הדברים כן עדיין לא יאלה מרשותך ושפתך היא לכן לא הוכחתי אחי, וטעם צעיניך עשי עמה (רא"ש): יששכר ה' בני ובינך. לרבותינו מטאם צוה שמכרה דינה לשמים (ר"ה ט"ז צ. ע"ש רש"י) אמנם יצ"ע תרגם יתגלי קדם ה' עולצני ויפרוס שלמי ציני וצינך ותחמלי ארעא מיין ולא נלטרך לצנחא דגבר, נראה שלא פירש ישפטו על פסק דין ועונש, כ"א על הסדר והמנהג הטבעי, כמו במשפט הראשון (וישכר מ' י"ג) וכן במשפט הזה (יהושע ו' ט"ו) על הכוונה כהלכתא כלומר כסדר וכמנהג, ולפי סדר העולם כמנהג הטבעי כל איש ואשה מולידים ואינם עקר, ונאמר שרה אמנו צוה צצטון גמור על ה' לאמר, ישפטו ה' כלומר סדר העולם וכמנהג הטבעי (וויכר לרדנונגסמאקסיג פערלעטונג) וגם אני ותה נחה להציא תולדה לעולם (כעין מאמרים אצרה ושרי אינם מולידים. וצגיניו שמוחם לאצרהם ושרה ישתנה המזל וילידו) לפי"ו אין ציני וצינך כאן על ההצדל (לוישען) כ"א להשוות צין המתחלפים. כמורגל בדברי רבותינו. צין צוה צין צוה, צין כך צין כך, כמו צין איש לאשתו (מנחת לי"י) צין דם לדם (דברים י"ז ח') והיה טעם ציני וצינך, צין עמי וצין עמך (אפואלסל מייט מייט דיר): (ו) ותענה שרה. השתעבדה צה צקושי יתח

723